

STM 1991

**Stadsmusikanter i stifts- och universitetsstaden Lund
under 1600- och 1700-talet**

Av Greger Andersson

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Stadsmusikanter i stifts- och universitetsstaden Lund under 1600- och 1700-talet

av Greger Andersson

I Danmark och Nordtyskland fick stadsmusikantämbetena sina starkaste fästen i de kustbelägna handelsstäderna. Så skedde också i Skånelandskapen som fram till ca 1680-talet lydte under dansk lag och tilläts bibehålla danska traditioner trots att det redan 1658 politiskt sett övergått i svensk ägo. I dessa handelsstäder fanns ett kapitalstarkt borgerskap med många utlandskontakter.

Staden Lund framstår i denna region under dessa århundraden som en egen stadstyp: den var ett kyrkligt centrum med domkyrka och katedralskola. Domkyrkans musikutövning tycks huvudsakligen ha ombesörjts av lärare och elever vid katedralskolan samt av domkyrkoorganisten.

Till skillnad från i handelsstäderna kan stadsmusikanter inte beläggas i Lund förrän efter universitetets grundande 1668.¹ Detta kan tyda på att orsaken till att stadsmusikantinstitutionen infördes var just att universitetet med sitt omfattande behov av ceremoniell musik hade tillkommit. Möjligen kan även andra faktorer ha spelat in. I detta sammanhang är det då naturligt att jämföra med förhållandena i rikets övriga universitetsstäder. För närvarande är mycket litet känt om musiklivet i Greifswald, Dorpat och Åbo, däremot har Bengt Kyhlberg gjort ingående undersökningar om musikförhållandena i Uppsala under stormaktstiden.²

Som en bakgrund till diskussionen om orsakerna till stadsmusikantväsendets införande i Lund kommer jag att diskutera Kyhlbergs huvudresultat beträffande stadsmusikanter och musikerprivilegier i Uppsala.

1 Ser vi t.ex. till domkyrkan och dess räkenskaper så tyder de på att någon avlönad, särskild musikanter inte har varit verksam i domkyrkan förrän 1682 (LLA, *Lunds domkyrkas arkiv, Lunds stads- och landsförsamling*, Kyrkoräkenskapsbok 1618–19.) Räkenskaperna sträcker sig betydligt längre än till 1619 i denna vol. Någon fastställd stat för domkyrkan upprättades inte förrän 1699, då en särskild musikbefattning också kom att ingå.

2 En samlad resultatredovisning för perioden 1660–20 lämnar Kyhlberg i sin gradualavhandling *Musiken i Uppsala under stormaktstiden*, del 1, 1974. En del 2 omfattande tiden fram till ca 1720 var planerad men hann aldrig slutföras före förf. bortgång 1982. Emellertid finns hela hans unika material- och excerptsamling tillgänglig för vidare forskning vid SMA (Bengt Kyhlbergs samling). Här skall också nämnas samme förfs. fylliga artikel Stormaktstidens chorus musicus (1977) i festskriften *Akademiska kapellet i Uppsala under 350 år*. I denna skrift ingår också ett viktigt bidrag till universitets- och domkyrkomusiken under frihetstiden och gustaviansk tid, nämligen Ingmar Bengtssons artikel *Från Engelhardt till musikprocessen*. Detta tidsavsnitt är emellertid inte alls så väldokumenterat som stormaktstiden, vilket Bengtsson framhåller tydligt; någon totalbild av Uppsalas musikliv under 1700-talet har ännu inte tecknats.

Uppsala

I sina studier rörande Uppsalas musikliv under stormaktstiden menar Bengt Kyhlberg beträffande en borgerlig musikorganisation med stadsmusikanter att en sådan var nära nog obefintlig i Uppsala. Som förklaring härtill ser Kyhlberg stadens komplicerade administrativa struktur med två jurisdiktioner – den akademiska och den borgerliga. I städer med enklare administrativ struktur brukade det däremot finnas stadsmusikanter.³ Stadsmusikanter har således inte kunnat beläggas i Uppsala under 1600-talet, ej heller under första hälften av 1700-talet.⁴ Kyhlberg har heller inte i sin undersökningsperiod (1600-och 1700-talet) funnit t.ex. rådhus- eller tornmusik. Han antar att anledningen härtill var att den borgerliga sidan tillsammans med kyrkan och universitetet redan delade på kostnaderna för organisten i domkyrkan och att man därmed ansåg att det inte behövdes en särskild borgerlig musikorganisation med stadsmusikanter. Därtill fanns ett akademiskt kapell – till en början benämnt *Chorus musicus* – i Uppsala redan under 1600-talets första hälft. De tidigaste dokumentariska beläggen härrör från 1627, varför det året brukar räknas som Akademiska kapellets födelseår.⁵ Kyhlberg menar att man kan utgå ifrån att denna *Chorus musicus* varit en gemensam ensemble för skola, domkyrka och universitet.

En tillräcklig musikorganisation fanns således redan genom domkyrkan (organisten) och universitetet (akademiska kapellet).

Kyhlbergs tanke att städer med enklare administrativ struktur i högre grad skulle ha hyst stadsmusikanter framstår dock som tveksam. Tvärtom tycks praxis i det stora flertalet av städerna vid de flesta tidpunkter ha varit att organisten fick privilegiet på att uppvakta borgerskapet vid bröllop och andra gästabud.⁶ I praktiken blev därmed organisten ett slags stadsmusikant, som sedan efter eget skön kunde adjungera andra musiker. Precis sådana var förhållandena också i Uppsala. Redan i den äldsta organistfullmakten, Michael Hartenbecks 1639,⁷ gav borgerskapet domkyrkoorganisten privilegium på gästabudsspelningar:

”Ingen må heller i denna församlingen någon spelman i något collatz eller gestedud bruka, medh mindre än han bemälte organist först medh sitt tillförordnande penning contenterer och till fridz ställer”.

3 B. Kyhlberg 1974, s. 59.

4 SMA, Bengt Kyhlbergs samling.

5 B. Kyhlberg 1977, *Stormaktstidens chorus musicus*, s.1.

6 G. Andersson, Stadsmusikanten i svenskt musikliv under 1600–1700-talet (*Karolinska förbundets årsbok* 1991, s. 43–93). Se även samme författares *The Swedish organists and the system of privileged musicians the 17th and 18th centuries* (som kommer att publiceras i rapport från Weckmann-symposiet i Göteborg 1991).

7 B. Kyhlberg 1974, s. 388f.

Innebörden härav är alltså att man antingen engagerade organisten själv eller mot en viss avgift till denne tilläts engagera andra musiker. Till den senare gruppen torde icke minst studenter ha hört. Denna inmutning av gästbudsspelningar till organisten ägde fortbestånd under hela 1600- och större delen av 1700-talet.⁸

Uppsala skilde sig därför i frågan om privilegierade musikanter och gästbudsmusik inte särdeles mycket från andra städer i riket. Frånvaron av stadsmusikanter i Uppsala tycks således snarare förklaras av en rådande praxis i hela det svenska rikets äldre delar än av dess komplicerade administrativa struktur.

Skånelandsstäderna

På annorlunda sätt förhöll det sig i de skånska provinserna. Här låg de kustbelägna handelsstäderna tätt. I t.ex. regionens största stad, Malmö, kan ett stadsmusikantämbete kontinuerligt beläggas från slutet av 1500-talet till början av 1800-talet.

I Skånelandsstäderna fick stadsmusikantämbetet karaktären av en fast tjänst som alltid skulle besättas, även i tider av stadsfinansiella svårigheter. Till stadsmusikantens hushåll hörde i regel en gesäll samt ett par lärlingar enligt den tidens skrämmässiga arbetsorganisation.⁹

Stadsmusikanten uppbar en viss – oftast blygsam – lön från staden. För att säkerställa en tillräcklig inkomst för stadsmusikanten och hans familj, lärlingar och gesäller, tilldelade magistraten och ibland också landshövdingen honom ett *privilegium exclusivum*, ett monopol som gällde ”musikuppvaktningar” dels hos borgerskapet, dels hos inbyggare på den närmast staden liggande landsbygden.¹⁰ Denna praxis fortfor att gälla även under svensk tid.

I Skåneland kom därför inte organisterna omedelbart i åtnjutande av dessa musikanterprivilegier såsom ofta var fallet i det svenska rikets äldre delar. I den mån organisten tilläts delta i bröllopsmusicerande och dylikt skedde det helt och hållet på stadsmusikanternas villkor.

I handelsstäderna fanns ett förhållandevis välbärgat borgerskap med ett vittförgrenat kontaktnät både inom och utom landet. Inslaget av från utlandet inkomna köpmän och hantverkare blev på många håll markant. Få köpstadsborgare torde ha varit okunniga om de

8 I Bengtsson 1977, *Från Engelhardt till musikprocessen*, s. 15. Bengtsson menar att privilegiet avseende ”gästbudsmusik” fortfor att gälla åtminstone under H.C. Engelhardts tid, dvs. fram till 1765.

9 För en samlad framställning om stadsmusikantväsendet i Skåneland se G. Andersson 1990/91, *Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet*, I & II, (Ale. Historisk tidskrift för Skåneland, 4/1990, 1/1991), passim.

10 Om stadsmusikanternas framträdanden se G. Andersson, *Stadsmusikanten i svenskt musikkliv under 1600-1700-talet* (Karolinska förbundets årsbok 1991, s. 80ff.).

kulturella förhållanden som t.ex. rådde i raden av välbärgade handelsstäder på andra sidan Östersjön. Att ett borgerligt välstånd också krävde en passande musikalisk inramning var en uppfattning som växte sig allt starkare under 1600-talet, inte bara i Skånelandskapen.

En helt annan struktur än handelsstädernas uppvisade stiftsstad – och från 1668 även universitetsstaden – Lund.¹¹ Att bedriva borgerliga näringar i Lund var alls inte så lukrativt som det var i de närbelägna stapelstäderna Ystad, Malmö, Landskrona och Helsingborg. Lund föreföll – åtminstone fram till universitetets grundande – i samtidens ögon vara inte bara en liten stad, utan också fattig och föga dynamisk. Välbekant är friherre Christer Bondes skildring av tillståndet i Skånelandskapen strax efter deras övergång till Sverige, i vilken det om Lund heter: ”Dess Borgerskap är nu af ringa värde; *en god Apothekare bor der*, en gammal Borgmästare med några få flere äro der, som någon handel idka, de öfriga lefva mest af sin åker [...]”. Han sammanfattar Lunds framtid som handelsstad med följande mening: ”Denna ort kan ändå aldrig blifva någon god Stapelstad, efter han icke vid sjön belägen är”.¹² Den svenska regeringen fann också för gott att i detta hänseende satsa på Malmö och Landskrona. Lund blev en s.k. uppstad, dvs. en stad som enbart fick bedriva handel inom landet. Utvecklingshämmande i hög grad blev också de ständiga inkvarteringar och belägringar som drabbade staden inte minst under Skånska kriget (1676–79) och Stora nordiska kriget (1700–1720), ett öde som förvisso också delades med andra städer.

Med universitetets inrättande 1668 kom stadens ryktbarhet att öka liksom dess särart i förhållande till de kringliggande städerna. Staden delades i administrativt och judiciellt hänseende i två från varandra klart åtskilda hälfter (jurisdiktioner): den borgerliga och den akademiska. Den senare inrymde i första hand en relativt välbärgad lärarkår vid universitetet, vilken var befriad från de sedvanliga borgerliga utlagorna. Akademien försökte överhuvud taget att så mycket som möjligt vara oberoende av borgerskapet. Universitetets tillkomst innebar därför inte ökad sysselsättning och ökade förtjänster för borgerskapet i den grad som man kanske då hade skäl att förvänta sig.¹³

Lund är alltså beläget i en region som under 1600- och 1700-talet präglades av en stark och väl utbredd stadsmusikantorganisation av kontinentalt snitt. Under perioden blev Lund i likhet med Uppsala inte bara en stiftsstad utan också säte för ett universitet. Lund fick

11 Staden Lunds musikliv är utforskat i en mycket blygsam omfattning. Detta gäller för medeltiden och det gäller för 1600- och 1700-talet. Vissa notiser ges i historiker över domkyrkan och universitetet, men någon samlad framställning föreligger inte. För här aktuellt tidsavsnitt föreligger enbart en specialstudie, nämligen Bo Alanders artikel *Musiken i Lund under 1700-talet* (STM, 1939, s. 128–142). Hans arbete berör huvudsakligen Akademiska kapellet under senare delen av 1700-talet.

12 *Handlingar rörande Skandinaviens historia*. 6., 1818, s. 124f. Christer Bonde var president i kommerskollegium och hans skildring, riktad till Karl X, är daterad 1658/19/8.

13 Härtill i J. Rosén 1968, *Lunds universitets historia*. 1., s. 135ff.

därmed samma slags administrativa struktur som Uppsala med två jurisdiktioner – den akademiska och den borgerliga. Dock saknade Lund fram till 1745 ett akademiskt kapell. Huvudproblemet i den följande framställningen blir att försöka utröna orsakerna till att ett stadsmusikantväsende etablerades i Lund. Tidpunkten talar för att orsaken är universitetets tillkomst, men jämförelsen med Uppsala tyder på att detta inte är ett tillräckligt villkor.

Universitetets grundande – ett musikorganisoriskt incitament?

Redan vid universitetets invigning 1668 kunde betydande musikaliska resurser frammanas. En skildring av skeendet finns återgiven i Ahnfeldts universitetshistorik.¹⁴ Ur den framgår att man under den första dagen kunde få höra såväl ”puke- och trumpetskall” som ”trumslag och piparelek”. Under andra dagens högtidlighet i domkyrkan utfördes enligt samma rapport musiken på 30 violiner, 12 cornetter [sinkor], 12 flöjter, 12 basuner. Härtill kom ett 50-tal sångare.

Enbart ett fåtal, om ens någon, av dessa torde emellertid vid denna tidpunkt ha varit yrkesmusiker hemmahörande i Lund. Sannolikt rekryterades denna ensemble från hela provinsen: instrumentalkunniga skolynglingar både från Lund och andra håll, militärmusiker och stadsmusikanter från garnisons- och stapelstäderna. Ett par veckor före invigningen hade nämligen den skånske generalguvernören utsänt en befallning – förmodligen riktad till bl.a. samtliga av guvernementets städer – i vilken mottagarna uppmanas ställa musikresurser till universitetens invigningens förfogande. Ett nedslag av denna befallning finns i Ystads rådhusrätts dombok: ”[Generalguvernören] befallt att di beste Instrumentister saa well som basister och fiolister sampt och hvis Instrumenter som derrem bäst fijnnis de kunde brugis till det Academie som Effter Kong: Mayts Naadigste Udgifne breff udj Lundh, till deen inderettning”.¹⁵ Efterlysningen gällde alltså inte enbart musiker utan också instrument.

Vid upprättandet av universitetets första stat i december 1668 medräknades även en musikanter. Denne uppfördes på staten i anslutning till exercitiemästarna, men räknades inte till dessa i en strängare mening. Konstitutionerna föreskrev heller inte en musikanter.¹⁶

14 P.G. Ahnfeldt 1859, *Lunds universitets historia*. I., s. 89ff. Skildringen har tillskrivits prof. Niklas Hyltenius. Denna attribuering är felaktig. Rapporten bygger främst på kuratorernas redogörelse i bilaga i brev till Magnus Stenbock 1668:9/2 (se vidare J. Rosén, 1968, s. 322, not 3.)

15 LLA, *Ystads stadsarkiv, magistraten*, dombok 1668:14/1.

16 J. Rosén 1968, s. 87. Med vilka medel musikanten var tänkt att avlönas är oklart. Dans- och fäktmästaren avlönades med guvernementsmedel, och de utnämndes också direkt av generalguvernören (s.78f, 96f).

Inte minst i lönehänseende märks en skillnad mellan exercitiemästarna och musikanten: beridaren och fäktmästaren skulle avlönas årligen med 300 dl smt vardera, dansmästaren med 200 dl och en musikanter med blott 40 dl. Bl.a. dessa tjänster vittnar om en från kungl. majt stark ambition att skapa ett universitet av samma rang som det i Uppsala.¹⁷ Denna stat visade sig emellertid allt för dyrbar; utgiftssidan översteg vida inkomstsidan.¹⁸ En kommission tillsattes 1670 för att utarbeta en ny och efter inkomsterna anpassad stat. På denna fanns inte fäktmästare och musikanter medtagna. Någon musikanter blev heller inte avlönad under de första verksamhetsåren att döma av universitetets räkenskaper.¹⁹

För några terminer i början av 1670-talet föreligger både universitetets stipendielistor och närvarolistor.²⁰ Stipendierna gick enligt konstitutionerna även till ändamål som inte hade direkt studiestödssyfte. Med stipendiemedlen avlönades t.ex. biblioteks- och sekreteraramanusen samt de fyra fakulteternas notarier; en förutsättning var dock att tjänsterna innehades av studenter.²¹ I 1672 års stipendielista finns musikanten *Gregorius Zuber* och dennes son *David Petersen* upptagna. De tillhörde den första klassens stipendiater och i stipendielistan tituleras de ”musicanter”. Stipendiet innebar 14 tunnor spannmål. Men varken Zuber eller hans son var någonsin inskrivna som studenter.²²

Detta sätt att använda stipendiemedlen blev emellertid ifrågasatt. I konsistoriet upplästes den 13 februari 1673 en skrivelse från landshövdingen och kuratorn Durell, i vilken denne finner det orimligt att ”Musicanterne Zuber” (samt även biblioteksamanusens och fakultetsnotarierna) är försedda med stipendier. Konsistoriet konstaterade dock torrt att det var Durell själv som hade föreslagit denna lösning.²³

Detta påpekande från Durell torde tillsammans med ett par klagoskrifter från far och son Zuber ha bidragit till att de två musikanterna av universitetet beviljades vissa lönedel

17 Frågan om utbildning för studenterna i moderna språk och de ”ridderliga idrotterna” hade i Uppsala stötts och blötts en längre tid kring mitten av 1600-talet. Genom ett kungligt brev 1663:14/2 fick utbildningen en fast organisation. Universitetet skulle ställa fem exercitiemästare främst till de adliga studenternas förfogande: en i franska, en i italienska och spanska samt en fäkt-, en rid-, och en dansmästare. (Härtill Gurli Taube 1963, *Musik, dans, språk och andra akademiska färdigheter i Uppsala, passim.*)

I lönehänseende rådde i Uppsala en liknande skillnad mellan organisten/director musices och de övriga exercitiemästarna. Inte förrän vid sekelskiftet 1800 blev director musices likställd med exercitiemästarna med fast lön på akademiens stat (I. Bengtsson 1977, s. 28f.)

18 För turerna kring utarbetandet av staterna hänvisas här en gång för alla till J. Rosén 1968, s. 32ff.

19 LUA, *räntekammaren*, FlA:1.2. Huvudräkenskaperna saknas för åren 1670, 1674–79.

20 LUA, *kansliet*, AI:3, 1672:6/11, 1673:25/10.

21 J. Rosén 1968, s. 283.

22 P. Wilner, *Lunds universitets matrikel 1667–1732*. Återutg. av Barbro Edlund, 1984.

23 LUA, *kansliet*, AI:3, 1673:13/2.

under åtminstone de följande två åren (1673 och 1674).²⁴ På verifikationerna av dessa löners utkvittering titulerar Zuber sig *Musicus* och inte *Director musices*.

Den första skrivelsen är daterad den 14 sept. 1672 och den andra den 13 november.²⁵ I den förra – som är avfattad på tyska och undertecknad av dem båda – anholder de om att få komma på universitetets lönestat. Som skäl anförs de ringa accidentier som tillfaller dem i staden i övrigt, samt att de 10 pund korn som de får i årslön av katedralskolan genom professor Weisers försorg är otillräcklig. Vidare framhålls att de båda flitigt framträtt i såväl kyrkan, skolan som akademien utan att ha fått någon ersättning därför på över ett år. I den andra skrivelsen – som föreligger på svenska – är sakinnehållet i stort sett detsamma. De framhåller även i denna att de bägge ”dock ideligh hadfue betient och opwartet udj i Kirchen och Skoelen”. Vid denna tidpunkt hade dock sedan en vecka tillbaka ett stipendium tilldelats dem (se ovan).

De båda musikanterna var att döma av den förstnämnda skrivelsen ovan således sedan höstterminen 1671, och förmodligen redan tidigare, flitigt engagerade av domkyrka, universitet och skola. Zuber och Petersen har sannolikt kommit till Lund för att också verka som ett slags *stadsmusikanter*. De tycks åtminstone enligt ovan anförda skrivelser ha räknat med vissa accidentier, dvs. inkomster från gästbud och dylikt. Sitt starkaste stöd får detta antagande dock genom det faktum att borgerskapet betalade ”Capellmästaren Zubers” hushyra.²⁶

Vem var då Gregorius Zuber? Vilken bakgrund hade han och vilka omständigheter förde honom till Lund? Mycket talar för att han var identisk med den Gregorius Zuber som under flera årtionden före 1670-talet verkade som stadsmusikant (*Ratsmusikant*) i Lübeck. Som sådan blev han antagen redan 1641 efter att ha tjänstgjort som violinist vid hovkapellet i Gottorf 1633–40.²⁷ I december 1669 krävde hans kolleger att han skulle avsättas som Ratsmusikant på grund av vissa oegentligheter (”gottlosen und anfechtbaren Lebenswandel”). Gregorius Zuber kan alltså ha kommit till Lund tidigast kring årsskiftet 1670.

24 LUA, *räntekammaren*, III:1, Akademiens stater 1668–1696. För åren 1675–81 finns inga stater upprättade. De två musikanterna blev inte uppförda på universitetets lönestat i egentlig mening. Universitetet hade tilldelats domkapitlets räntor men disponerade dem åren 1668–1675 endast i ringa utsträckning. Dessa uppgifter har jag tacksamt mottagit av docent Gösta Johannesson, Eslöv, som också givit en rad viktiga påpekanden rörande universitetet och dess administration i övrigt.

25 LUA, *kansliet*, FIV:9.

26 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, kronoräkenskaper HIVa:1, 1673. I verifikationen heter det att kämnären låter ”Capellmesteren Zuber bekomma förleden 1672 åhrs hushyra som honom åhr bewilliat med femnton daler sølfr:mt att betala. 2 april 1673. För åren före och efter 1672 har en sådan utbetalning inte kunnat beläggas. Bytingsprotokollen saknas för åren 1668–1674, dvs. den tidsperiod som Zuber vistats i Lund. I de övriga Skånelandsstäderna var det inte ovanligt att hushyran ingick som en del i stadsmusikantens fasta lön från staden.

27 De biografiska notiserna om Gregorius Zuber härrör från G. Karstädt's art. *Gregor Zuber* i Musik in Geschichte und Gegenwart och The New Grove Dictionary of Music and musicians samt C. Stiehls *Lübeckisches Tonkünstlerlexikon*, 1887.

I Tyskland betraktades Zuber en av den tidens främsta violinister. Han hade också ett visst anseende som tonsättare. Han hade dessutom under lång tid som Ratsmusikant i det rika och välbärgade Lübeck innehaft ett av de mest eftertraktade stadsmusikantämbetena i Tyskland. När det sedan började gå honom emot undrar man varför han valde att bege sig just till Lund.

Antagligen hade Zuber svårt för att vinna ny anställning i Nordtyskland, dels på grund av sin relativt höga ålder, dels på grund av det dåliga anseende han skaffat sig i Lübeck. Han blev förmodligen tvungen att söka sig bort till ett mer perifert beläget område. I Lund – med sin domkyrka och nyinrättade universitet – har han med fog sannolikt räknat med att kunna finna sin utkomst. Vid den tidpunkten fanns ju ännu en musikantbeställning medtagen på universitetets stat. Dessutom hade Lunds domkapitel några år tidigare (1667) beviljat medel för undervisning av katedralskolans elever i ”Instrumentali Musica och positif”.²⁸ Denna undervisning har säkerligen lagts i Zubers händer redan strax efter hans ankomst till Lund. Han fick ju som nämnts ovan lön från katedralskolan. Därmed kom han automatiskt också att tillhöra universitetet. Vid den här tidpunkten uppgick nämligen i praktiken både domskolan och gymnasiet i universitetet. Det senare skulle ombesörja såväl skolornas förvaltning som undervisning.²⁹

Nu blev vistelsen i Lund synbarligen inte vad Zuber hade tänkt sig. Den kom istället att präglas av fattigdom och umbäranden. Musikanttjänsten på universitetets stat slopades som redan nämnts 1670. Domkyrkan hade vid den här tiden utomordentligt knappa resurser. Så klagade t.ex. organisten hos domkapitlet över att han inte hade fått ut sin lön på tre år.³⁰ Härtill skall läggas att borgerskapet var litet och fattigt varför de inte kan ha inbringat några större förtjänster som stadsmusikanter vid bröllop och gästabud.

Genom Skånska kriget 1676–79 blev staden Lund illa åtgången. Universitetet stängdes. Det är troligtvis under detta tidsskede som Zuber lämnar Lund.³¹ En närmare precisering av denna tidpunkt är inte möjlig att ge bl.a. på grund av lakuner i universitetets räkenskaper. Det får dock anses troligt att Zuber önskade sig ifrån Lund fortast möjligt. Redan år 1673 försökte han återvända till Lübeck då han ansökte om medlemskap i ”Köstenbruderschaft” som rådstrumslagare. Denna ansökan avslogs dock.³² Det senast kända tecknet på Zubers närvaro i Lund är utbetalningen av 1673 års lön, som bevisligen kvitterades i ”Lund d 8 okt 1674”.

28 LLA, *Lunds domkapitel*, protokoll före år 1680, AI:1, 1667:31/10.

29 C.K.S. Sprinchorn 1896, *Bidrag till Lunds allmänna läroverks historia*, s. 3ff.

30 LLA, *Lunds domkapitel*, AI:1, 1664:2/12.

31 Dessvärre är som ovan nämnts universitetets räkenskaper förkomna för åren 1674–79. År 1680 är Zuber inte kvar vid universitetet.

32 De biografiska omständigheterna kring Zuber är påfallande outforskade. För hans biografier tycks hans lundavistelse vara helt obekant, liksom vad Zuber företog sig efter det att hans ansökan avslagits i Lübeck 1673.

Universitetet anhåller om stadsmusikantprivilegier för sin musikanter

Efter Skånska kriget rycktes både universitetet och domkyrkan upp i ekonomiskt avseende. Universitetets verksamhet kom officiellt igång igen sommaren 1682, då också en omfattande försvenskningprocess inleddes.³³ Nya musikanter skulle också komma. Först på plan var en Magnus Keddell.

Keddell kom närmast från Landskrona, där han i september 1680 hade förordnats som stadsmusikant.³⁴ Keddell härstammade från Pommern och hade före sin Landskronatid rest i Tyskland, Polen och Ungern, troligtvis under sin gesällvandringstid.³⁵ Anledningen till att han bröt upp från Landskrona var gissningsvis att han väntade sig större utkomstmöjligheter i Lund.

Keddell antogs som oavlönad domkyrko- och universitetsmusikant år 1682, samtidigt som han utlovades en rekommendation om lön hos biskopen, en lön som domkyrkan skulle bestå.³⁶ På universitetets stat kom inte musikanttjänsten att återplaceras. Biskopen lovade också att tala med prostens om att man – förmodligen universitetets och domkyrkans anställda – borde anlita Keddell vid gästabad, för att ytterligare förstärka hans inkomster.³⁷ Följande år infriades dessa löften. Det är här viktigt att uppmärksamma den i administrativt avseende flytande gränsen mellan universitet och domkyrka;³⁸ domkyrkomusikanten var skyldig att medverka även vid akademiens högtidligheter.

Keddell kunde alltså från 1682 betrakta sig som både universitetets och domkyrkomusikant, låt vara med en blygsam lön enbart från domkyrkan.

Med detta kände sig Keddell ändå uppenbarligen inte nöjd. Han ville tydligen även få ett privilegium på gästbadspelningarna inom den borgerliga sfären i Lund samt på landsbygden närmast staden, dvs. traditionella stadsmusikantprivilegier. I övriga städer i Skåneland brukade stadens styrelse, magistraten, rekommendera sin musikanter hos generalguvernören/landshövdingen vid en sådan privilegieansökan. Så skedde inte i Lund. Här tar akademiska konsistoriet på sig denna roll, synbarligen utan att ha inhämtat Lundamagistratens åsikter i frågan, eftersom Keddell uppenbarligen tillhörde den akademiska jurisdiktionen.

33 J. Rosén 1968, s.76.

34 LLA, *Landskrona stadsarkiv, magistraten*, AIIIa:3, 1680:6/9.

35 LUA, *kansliet*, BIa:3, 1691:26/11.

36 LUA, *kansliet*, AIIa:1, Consistori majoris konceptprot. 1668–1698, fol 9, r 6.

37 LUA, *kansliet*, AIIa:1, 1683:11/6.

38 Redan från början inträdde universitetet i det gamla domkapitlets ställe och fick därmed hand om förvaltningen av domkyrkan (J. Rosén 1968, s. 140). Härtill *Lunds domkyrkas historia*. II, 1145–1945, 1946, s. 136ff.

Någon gång under senare delen av år 1683 ansökte Keddell med hjälp av akademiska konsistoriet om musikanterprivilegier hos generalguvernören. På denna begäran utfärdade generalguvernören ett privilegiebrev, daterat Malmö den 3 jan 1684.³⁹ I konceptet till denna skrivelse benämns musikanterna genomgående ”Lunde Academies Instrumentister”. Denna benämning har sedan på samtliga ställen blivit överstruken och ersatts med ”Lunde domkyrckios och Stadz Instrumentister”.⁴⁰ Guvernementets osäkerhet vad gäller titulaturen kan ses som ett bevis på att gränsen mellan dessa befattningar var oskarp. Tydligt har guvernementet räknat med två alternativ: å ena sidan akademiens musikanter, å den andra stadens och domkyrkans. Domkyrkans funktion kan sägas ha varit tvädelad. Dels var den intimt förknippad med universitetet och dess verksamheter, dels var den en församlingskyrka för lundainvånarna. Möjligen kan det sistnämnda ha bidragit till att guvernementet valde att tala om ”Lunde domkyrckios och Stadz Instrumentister”. Generalguvernörens privilegieutfästelse fick följande slutliga lydelse:

”Alldenstundh mig Lunde domkyrckios och Stadz Instrumentister Supplicando föredragit, dheras Slätte hwilkor, som deals af det ringa Salario och förtienst dhe af kyrckian och staden kunna hafwa, herröres, som och uthan des förorsakas af det att på landet om kringh staden så många fuskare sikh befinna skola, hwilcka wijdh giestebudh, barnedoop och andra lustigheeter brukas, och dhem således dheras närings medell till een stor deehl afskiära, ansökiandes dhe fördenskull att blifwa maintenerade widh dhen gamble Sedwahnligheeten, att ingen dher omkring, och i dhe districterne, hwilcke för detta i så måtto dijt lejdt hafwa, må bruka andra wid sine Bröllop, Barndoop och gästabudh, än dhem der i staden; och Jagh sådan dheras ansökningh som sig [...] sin förrige här uthinnan hafde frijheeter [åstu-]ndar, billig pröfwar, helst som Jagh hwarken kan finna nyttigt, heller tienligt, att en hoop sådana omkring löpande Spelemän i landet tåhlas; Alltså förunnas här medh Lunde domkyrckes, och Stads Instrumentister att niuta dhe Privilegier, dhett alle uthi Lundh och dher till i så måtto lydande Districter boo och byggia, inga andra än Lunde domkyrckies och Stads Instrumentister wijdh dheras Festiviteter att bruka, befogade wara skola, hwar emoth dhe åther igen skole wara förbundne att uppwachta när som behöfwer, för en billig recompence så att ingen får tillfälle sikh öfwer dhem i så måtto att beswära; det alle som detta angår sikh hafwa att efterrätta.

Datum Mallmoe d. 3 Januarij 1684

Låt oss först konstatera att Keddell härmed beviljades sedvanliga stadsmusikantprivilegier.⁴¹ Han fick ett *privilegium exclusivum* inom staden Lund och på den närmast utanförliggande landsbygden; ingen s.k. fuskare eller bönhas skulle tillåtas att ta brödet ur mun på honom.

39 LLA, *Skånska guvernementskansliet*, DIII 1:2.

40 LLA, *Skånska generalguvernementskansliet*, A:44, koncept 1684.

41 Om stadsmusikantprivilegiets innebörd se G. Andersson 1990/91, *Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet*, I & II, (Ale. Historisk tidskrift för Skåneland, 4/1990, 1/1991), passim.

Generalguvernören tycks emellertid inte ha handlagt denna privilegieansökan med någon större noggrannhet. För detta talar den omständigheten att skrivelsens formuleringar nära nog helt stämmer överens med den som sändes till stadsmusikanterna i Malmö drygt ett år tidigare.⁴² Det enda som skett är att ”Malmö stads instrumentister” utbyts mot ”Lunde domkyrkios- och stads instrumentister”. I generalguvernörens skrivelse talas om musikanter i flertal; i den mån detta är avsiktligt tillkommet måste därmed ha avsetts Keddells biträden (möjligen gesäller eller lärlingar). Privilegiet gällde nämligen enbart för Keddell personligen. Detta tydliggörs i rådhusrättens dombok den 16 januari 1684, då Keddell uppvisade skrivelsen på allmän rådstuga, och fick den uppläst för borgerskapet och vederbörligen påskriven.⁴³

Precis som i Malmömusikanternas privilegieskrivelse specificeras inte de råjonger inom vilka privilegiet gällde, men av senare skrivelser i ärendet framgår att Keddell fick privilegium i Torna härad. Men detta härad hade stadsmusikanterna i Malmö bara något år tidigare redan fått privilegium på. Här finns det starkaste stödet för att generalguvernemementets handläggning av ärendet inte varit alltigenom genomtänkt.⁴⁴ Därmed kan man ifrågasätta stora delar av privilegieskrivelsens innehåll. Det kan t.ex. inte tas för givet att uttrycket ”att blifwa maintenerade wid dhen gamble sedwahnligheeten” också ägde relevans för Lund. Man kan alltså inte utifrån denna formulering sluta sig till att det i Lund tidigare funnits stadsmusikanter eller att de haft privilegier av det här slaget. Inga andra stöd kan hittas för ett sådant antagande.

Inom något år från sin ankomst var således Keddell förordnad till såväl domkyrko- och universitets- som stadsmusikant. Men till en början uppbar han en fast årslön endast från domkyrkan – 20 dl smt (vissa år var summan något lägre).⁴⁵ Från universitetets sida gjordes dock fortsättningsvis ansträngningar att få fram medel ur dess egen kassa för musikens bekostande. Staden (magistraten) bidrog inte med någon del till Keddells fasta lön. Om detta har det tydligen heller aldrig varit tal under Keddells tid som musikant i staden.

Keddells privilegier från 1684 bekräftades på nytt av generalguvernören 1688.⁴⁶ Tre år senare klagade Keddell hos akademiska konsistoriet. Missnöjet gällde konkurrens från stadsmusikanterna i Malmö samt från skalmejoblåsarna vid Malmö och Landskrona

42 Malmömusikanternas fullmakt finns återgiven i sin helhet i G. Andersson 1989, *Stadsmusikantens läns- och häradprivilegier i Skåneland*, (Musiikki 1–4. Föredrag från Nordiska musikforskarkongressen 1988, s. 228–243).

43 LLA, *Lunds stadsarkiv*, rådhusrättens dombok (nedan rdb) 1684:16/1.

44 Om landsbygdsprivilegierna se G. Andersson 1990/91, *Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet*, II, (Ale. Historisk tidskrift för Skåneland, 1/1991), s. 18ff.

45 För löneläget åren 1684–88 finns Keddells egna uppgifter i skrivelse till akad. konsis. (LUA, *kansliet*, FIV:9, 1689:30/8). För åren 1690–94 se LLA, *Skånska kyrkokontoret*, stadsräkenskaper DIIC.

46 LLA, *Skånska generalguvernemementskansliet*, DIIC 1:2.

garnisoner. Keddell påpekar dessutom att hans lön är lägre än musikanternas på andra orter men att han ändå – förutom att försörja sig själv och sin fattiga hustru – måste betala mantalspengar, riksdagsbevillning och bakugnspenningar. Skrivelsen togs upp till behandling i konsistoriet den 14 nov 1691.⁴⁷ Där beslöt man tillstålla generalguvernören en skrivelse i ärendet. En sådan avsändes den 26 nov. 1691 med Keddells egen skrivelse i bilaga.⁴⁸ Konsistoriet gör sitt bästa för att hjälpa Keddell och argumenterar för Keddell på ett liknande sätt som på andra håll magistraterna vanligtvis brukade göra för sina musikanter. Man betonade vikten av att Keddell fick behålla sitt privilegium med motiveringen att ”academien och dombkyrkian, antingen måste cassera dess musicant, där honom dess tillhörige accidentier betagas skulle /: hwilket på denna frontier orthen wijd en Kongl Academie skulle wara helt oanständigt :/ ” eller att höja Keddells lön så han kunde leva på enbart den. Detta senare ansågs dock omöjligt. Konsistoriet var alltså väl medvetet om att den lön som kunde erbjudas från domkyrkan inte var tillräcklig, samt att möjligheterna att förbättra denna var små. Universitetet och domkyrkan väddar i det läget till guvernören om om en bekräftelse av *stadsmusikantprivilegierna* för Keddell för att kunna försäkra sig om en fast stationerad musikanter. Vilken åtgärd denna väddjan föranledde från guvernörens sida är obekant. Av denna skrivelse framgår med all tydlighet att domkyrkans och universitetets utsikter att hålla sig med en musikanter stod och föll med stadsmusikantprivilegiet. Beviljades inte ett sådant fann man det omöjligt att kvarhålla Keddell i staden. För Keddells egen del torde privilegiet på landsbygden ha betytt mest ekonomiskt sett; spelningar inom staden förmodas endast ha gett blygsamma tillskott i kassan.⁴⁹

Genom närvaron av domkyrka och akademi, sammantaget med stadens ringa och fattiga borgerskap, kom de förra att bli ett slags huvudmän för musikanten – inte magistraten som brukligt var på andra håll. Detta märks inte minst genom att det är akademiska konsistoriet som handlägger kontakterna med generalguvernementet i privilegiefrågan.

Åtminstone vid de spelningar som ägde rum vid akademien hade Keddell hjälp av några studenter (sannolikt assisterade dessa också i domkyrkan och vid gästabud). I mitten på 1680-talet hette Keddells medmusikanter Laurentius Frostius,⁵⁰ Magnus Risbeck⁵¹ och

47 LUA, *kansliet*, AIa:8. Keddells skrivelse är daterad samma dag.

48 LUA, *kansliet*, BIa:3. Båda skrivelserna finns också i mottagarens arkiv, *Sk. generalguvernementskansliet*, DIII I:2.

49 Rådhusrättsprotokollen för åren 1680 till och med 1708 har inventerats. Notiser om stadsmusikanter är i jämförelse med andra skånska städers domböcker mycket få.

50 Lars Frost, f. 1663:16/5, d. 1720:6/1, skrevs in vid universitetet och den skånska nationen 1685; kollega i Ystad 1690, prästvigd 1695 (C. Sjöström 1897, *Skånska nationen*, s.49).

51 Magnus Risbeck hade varit inskriven vid universitetet före kriget. Åren 1682–87 var Risbeck universitetets pedell, en tjänst som regelbundet innehades av studenter. 1687 blev han klockare vid domkyrkan (J. Rosén 1968, s. 312).

Petrus Winter.⁵² Vid konsistoriets sammanträde den 14 dec. 1685 framfördes tanken att Keddell och de tre studenterna samt domkyrkans kantor borde ihågkommas vid utdelning av stipendier.⁵³ Domkyrkans kantor tycks också ha haft skyldighet att ombesörja musiken vid universitetet (se nedan). Fem dagar senare (19 dec) beslöt konsistoriet dock att musikerna endast skulle få tillåtelse att varje nyårsafton gå omkring till de universitetsanställda och uppbära en viss summa: professorerna skulle betala 1 rd courant – ”de andra uti proportion der efter.”⁵⁴ Det rörde sig här alltså om s.k. omgångspengar inom den akademiska jurisdiktionen.

Någon fast lön hade universitetet ännu inte bestått Keddell med. I aug 1689 inkom han därför med en skrivelse med begäran om bättre ekonomiska villkor.⁵⁵ Hans starkaste argument härför var att han ”nu snart uthij 9 åhrs tijdh domkyrckian och dhee Solenne Academiske acter med sådan flijth uthij Musiquen upwachtat”. Han ber också konsistoriet besinna hans ringa extra ordinarie inkomster i en så liten och medellös stad. Hans stadsmusikantprivilegium tycks alltså – om man får tro honom själv – i praktiken ha varit föga värt. Men man får inte glömma bort att det hörde till god ton att i petitioner och böneskrifter svartmåla sin situation, ofta med rejäla överdrifter och ett bombastiskt ordval. Keddell erkänner dock tacksamt det understöd som akademiska konsistoriet ”wijd tillfalle af Stipendiatus migh höggunstigt giordt”. Tacksam är han också över de medel som biskopen utverkat ur domkyrkans kassa för åren 1684–89.⁵⁶ Keddell finner emellertid det helt omöjligt att existera på dessa pengar särskilt som han måste underhålla en ”Cammerad eller drängh, hälst emädan Musiquen uthaf en persohn eij kan öfwas och rätt förestås”. Han pekar vidare på att han inte har chans till sådana extrainkomster som musikanterna i Lund hade före kriget, då staden uppvisade en viss välmåga. Han ställer därför sitt hopp till kyrka och universitet då staden är ”deremot heel oförmögen nogon musicant att aflöna.” Han begär att få en rekommendationsskrivelse att förete för universitetskanslern. Keddell avslutar sin skrivelse med att betona vikten av en musikanter vid kyrka och universitet: ”ty uthan en Musicant kan hwarken Cantor eller Organisten nogon Musique åstadkomma, hwilcken här wid en domkyrka och universitet eij synes kunna umbäras.”

52 Per Nilsson-Winter, inskriven vid Skånska nationen 1685, troligen död vid unga år, yrke okänt (C. Sjöström 1897, *Skånska nationen* (1682–1832), 1897.; härtill P. Wilner (återutg.) 1984

53 LUA, *kansliet*, A1a:6, 1685:14/12, 25.

54 Ibid. 1685:19/12, 210.

55 LUA, *kansliet*, FIV:9, 1689:30/8.

56 1684:20 dl; 1685:16 dl; 1686:15 dl; 1687:20 dl; 1688:20 dl. Möjligen sviker minnet Keddell här: 1683 fick han av domkyrkans medel 3 tr råg, 3 tr korn och 2 tr havre till ett värde av 15,24 dl.

I februari 1690 tilldelade konsistoriet Keddell en årlig summa på 30 dl smt av stipendiemedlen.⁵⁷ Detta motiverades bl.a. med att Keddell, ”som är en snäll karl i sin profession, är med ett alt för knappt och ringa underhåld försedd.” Den fick uppbaras retroaktivt för år 1689.⁵⁸

Magnus Keddell hade således först efter ca nio års vistelse i staden lyckats utverka en årlig lön från både domkyrka och universitet. Den uppgick sammanlagt 50 dl smt per år. Härtill kom de 20 dl som skulle delas med bl.a. skolan (se ovan), samt de inkomster som stadsmusikantprivilegiet inbringade.

Ryggraden i Keddells musikergärning blev därför verksamheten i domkyrkan och universitetet. Stadsmusikantprivilegiet bedömdes ändå som viktigt, vilket tyder på att han trots allt anlätades en hel del. Att källmässigt belägga denna typ av spelningar är som nämnts i annat sammanhang mycket svårt. För Keddells vidkommande kan dock ett par spelningar för Sankt Knutsgillet i Lund dokumenteras.⁵⁹ Magnus Keddell avled 1694.

Musikant på domkyrkans stat

Universitetet skaffade inte någon musiker i Magnus Keddells ställe efter dennes död 1694. Inte förrän i samband med *Akademiska kapellets* tillkomst i mitten av 1700-talet fick universitetet möjlighet att fast avlöna någon musiker.

Inte heller *domkyrkan* skaffade omedelbart någon efterträdare till Keddell; mellan åren 1695 och 1701 avlönades ingen musikanter.⁶⁰ Men år 1699 upprättades för första gången en särskild lönestat för domkyrkans tjänstemän.⁶¹ På denna stat upptogs för musikens vidkommande följande personer:

”2:ne collegae i scholan för vocale-musiquen 140:– [dl smt]

1 organist penningar	105:–
3 tunnor 2 skieppor råg	7:16
3 tunnor 2 skieppor korn	7:16
1 musikant med dess folck	100:– ”

Denna stat innebar ett rejält löneyft för domkyrkomusikanten i jämförelse med de ca 20 dl som tidigare årligen utbetalats. Det förutsattes tydligen att musikanten själv skulle städsla och ekonomiskt sörja för några medmusikanter.

57 LUA, *kansliet*, AI:7, 1690:26/2, §8.

58 LUA, *räntekammaren*, Fl:a:12, 1689. Med uttrycket ”snäll” i citatet menas att Keddell var en rask och duktig människa.

59 Stadsarkivet i Lund, *Sankt Knuts gille*, GI:2, 1692, 1694.

60 LLA, *Sk. kyrkokontoret*, stadsräkenskaper DIIC.

61 1699:30/12. *Lunds domkyrkas historia*, II, 1946, s.130.

1701 förordnades så till domkyrkomusikant enligt nya staten Magnus Bengtsson, som tidigare hade varit Keddells biträde. Denne fick således strax efter det att universitetet dragit in sin musikantlön en ny och förhållandevis välbetald musikanttjänst. Denna hade han fram till och med 1708.⁶² Åren 1709–10 uppbars musikantlönen av domkyrkokantorn Michael Nubelius.⁶³ 1711 synes domkyrkan ha stått utan musikant igen. Året därpå stod en Olaus Bang som mottagare av musikantlönen. Påföljande år och fram till och med 1719 tillföll musikantlönen ånyo kantor Nubelius.

I praktiken torde dock Olaus Bang ha uppehållit musikanttjänsten fram till 1714, då han efterträdde den då nyligen avlidne organisten och stadsmusikanten Rasmus Cronland som organist i den tyska församlingen i Malmö.⁶⁴ I en odat. skrivelse till domkapitlet framhåller Bang, som kom till universitetet i början av år 1707, att han redan från första början biträtt Magnus Bengtsson.⁶⁵ Bang var son till stadsmusikanten Anders Bang i Kristianstad. Han torde därför ha besuttit betydande musikaliska färdigheter när han kom till Lund. Efter Magnus Bengtssons död hade han själv under fem års tid förestått ”musica instrumentali”. Först 1712 fick som ovan nämnts Bang någon egentlig ersättning för sitt arbete. Därefter tycks denna förmån ha fråntagits honom.

Domkyrkan kom nu att stå för huvudmannaskapet för musikanten. Precis som tidigare hade denne tjänstgöringsskyldighet också vid universitetet. Att någon av domkyrkomusikanterna under det här tidsskedet skulle ha försetts med *stadsmusikantprivilegier* har inte kunnat beläggas. Det är heller inte särskilt sannolikt. Ett sådant låg i och med den nya staten inte längre i universitetets intresse, det hade tillgång till en förhållandevis väl avlönad musikant ändå. Magistraten och den borgerliga sfären hade å sin sida ingen fördel av att förordna en stadsmusikant, man hade ju redan – utan kostnad – musik i sin församlingskyrka. Man får i detta sammanhang inte glömma bort att ett av de starkaste argumenten i grannstäderna för att förordna och avlöna en musikant var just att försäkra sig om en ståndsmässig musik i kyrkan. En annan viktig del av stadsmusikanternas offentliga tjänst var att ge en musikalisk inramning åt kungabesök, nationella högtidsdagar etc. Allt sådant tog i Lund universitetet och domkyrkan hand om. Borgerskapet tycks tvärtom ha varit tacksamma för att de slapp spendera på en stadsmusikant.

62 LLA, *Sk. kyrkokontoret*, stadsräkenskaper DIIC.

63 Nubelius, Michael, f. omkr. 1678, skolgång i Malmö; domkyrkokantor i Lund jan. 1700; tillika organist i domkyrkan (efter Lewerentz) 1724; d. i Lund 1755 (C.Sjöström 1987).

64 *Lunds stifts herdaminne*, Ser.II.7, s. 493f. Olaus Bang var son till stadsmusikanten Anders Bang i Kristianstad (LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, AIa:6, 1724:22/8).

65 Skrivelsen exhib.dat 1714:5/4; den är delvis återgiven i *Lunds stifts herdaminne*, Ser.II.7, s. 493f.

I citatet ovan antyds några av de högtidligheter som musikanterna medverkade vid. Dessa tillställningar omgavs alltid med en stor publicitet; universitetet skulle göras berömt och det svenska stormaktsväldets glansfullhet framhävas. Givetvis tarvades musik vid sådana tillfällen. Men som hittills har framgått kan de musikaliska resurserna som stod till buds knappast ha motsvarat dem som man förväntade sig av en stormaktsstat. Tvärtom var de anmärkningsvärt blygsamma. I musikaliskt hänseende framstod Lundaakademien särskilt i jämförelse med utländska motsvarigheter som en särdeles provinsial institution.

Vid större och viktigare högtidligheter försökte man dock skapa en mer representativ ensemble genom att leja musikanter från de kringliggande städerna. Så skedde t.ex. vid en oration i samband med högtidlighållandet av Ulrica Eleonoras tronbestigning 1719, då ”musicanterne från Malmö” medverkade.⁶⁶ Härmed avses sannolikt såväl stadsmusikanterna i Malmö som den kvartett militärmusiker som de förra samarbetade med.⁶⁷ Denna högtid hörde till den kategorin festligheter som inte var årligt återkommande, utan var särskilt påbjuden, liksom festligheter i anledning av t.ex. högtidsdagar vid hovet, krigsframgångar och fredsslut.⁶⁸

Till de regelbundet återkommande högtiderna hörde firandet av Karlsdagen (28 jan.) till åminnelse av universitetets invigning. Hit hörde också rektorsskiftena, som till en början ägde rum två gånger per år. Ceremonielet kring dessa är noggrant reglerade i universitetets konstitutioner. Efter själva ceremonin, som hölls i domkyrkans kor, hölls en ”vanlig bön” som inramades musik. Härefter hölls ett gästbud i den nytilträdde rektorns bostad, varvid musikanterna med hög grad av sannolikhet också medverkade.⁶⁹

Till de ”solenne Academiske acterna” räknades vidare professorsinstallationerna och promotioner. De senare förlades i regel till de dagar som ändå skulle celebreras vid akademien.

Sammanfattningsvis kan konstateras att i staden Lund fanns det inte någon stadsmusikant i egentlig mening efter Magnus Keddells död 1694. Keddells efterträdare, Magnus Bengtsson, var visserligen yrkesmusiker och domkyrkomusikant, men tycks aldrig ha fått något stadsmusikantprivilegium. Detta gäller också kantor Nubelius, som under 1710-talet huvudsakligen med hjälp av studenter förestod domkyrkomusikantsysslan.

Först 1720 synes den borgerliga jurisdiktionen ha föranställt att om ett slags musikprivilegium. Men det förlänades inte åt någon av de hittills berörda musikerkategorierna utan åt trenne borgare, som hade musicerandet som ett slags bisyssla.

66 LUA, *kansliet*, AI:18, 1719:13/3. För att det rörde sig om ett flertal musiker som hyrdes in talar det relativt höga arvodet 69 dl smt. Enl. räkenskapsboken (*räntekammaren*, FIa:42, 1719) kvitterade musikanten [Bengt] Lidner ut 20 dl smt den 16 maj 1720 för kröningsdagen.

67 G. Andersson, *Monopol och allians. Privilegierade musikanter professionsstrategier under 1600- och 1700-talet*. (Under utg. i Dansk årbog för musikforskning XIX, 1988–91.)

68 Härtill J. Rosén 1968, s. 148ff.

69 *op. cit.*, s. 156f.

Tre borgare erhåller spelmansprivilegium

Med frihetstidens ingång fick Lund möjlighet att arbeta sig ur det förlamande tillstånd som hade rått under i stort sett hela stormaktstiden. Befolkningskurvan började peka uppåt. Men näringspolitiskt ansågs Lund fortfarande inte mycket värt att satsa på. Hittills hade det borgerliga Lund inte satsat en enda riksdaler på en stadsmusikant. Borgerskapets intresse för att hålla en sådan var minst sagt svalt. Innebar frihetstiden en ändring härvidlag? Fanns det en ambition hos borgerskapet att avlöna och privilegiera en stadsmusikant, och därmed i det avseendet inte visa sig sämre än sina ståndsbröder i de omgivande städerna?

År 1720 inleds ett kapitel i Lunds musikhistoria som ytterligare särskiljer staden från de övriga Skånelandsstäderna. I maj det året tilläts nämligen borgaren Anders Hansson – som var lam och vanför – att tillsammans med sina ”Cammerater” spela vid sådana bröllop till vilka kantor och andra musikanter inte blev hämtade,⁷⁰ dvs. sannolikt vid bröllop och privata gästbud utanför den akademiska jurisdiktionen. Spelningar hos borgerskapet överläts däremot helt och hållet till de tre borgarspelmännen. Att så skedde kan möjligen ha berott på att kantorn inte på ett nöjaktigt sätt har kunnat ombesörja även dessa spelningar. Men kanske var det hellre sätt för den borgerliga sfären att markera sin självständighet gentemot domkyrka och universitet. Antalet kalas och gästbud kan till följd av det växande välståndet ha ökat och skapat en efterfrågan på musik, en efterfrågan som inte skulle gynna universitetets och domkyrkans musikanter.

Om borgarspelmännens musikaliska gärningar är uppgifterna mycket få. Deras förordnande, som enligt uppgift i magistratens domböcker vid ett senare tillfälle (1734), var givet dem den 12 maj 1720, har inte kunnat beläggas i källor av performativ art.⁷¹ Det står dock klart att deras verksamhetsområde gällde den borgerliga sfären av Lund.

Magistraten i Lund hade alltså valt att utse ett par icke fackutbildade musiker för att betjäna borgerskapet. Härtill kunde sådana duga; de behövde inte uppvakta i kyrkan och andra officiella sammanhang, det ombesörjdes ju av domkyrkans musikanter. Vidare betalade de tre borgarna skatt och andra pålagor och ansågs förmodligen därför ha en större rätt att njuta de inkomster som spelningar vid borgerskapets gästbud kunde innebära. Dessutom behövde de ingen särskild stadsmusikantlön eftersom de försörjde sig på sina borgerliga sysslor. Dessa tre borgare – Jöns Bengtsson, Anders Hansson och Bengt Olson – blev därför ett slags oavlönade stadsmusikanter. Dessa tre innehade sitt privilegium fram till 1734 då landshövdingen – mot magistratens vilja – förordnade den då ny tillträdde domkyrkomusikanten Sven Ytterstedt till stadsmusikant (se nedan).

70 I den borgare- och invånarförteckning som meddelas i J. Agri 1939, *Anteckningar om Lunds borgare på 1740-talet* (Skrifter utg. av föreningen Det gamla Lund.20.), bär Anders Hansson titeln spelman. I anslutning härtill också anmärkt ”kröpling”. De två övriga – Bengtsson och Olson – synes enligt samma källa ha varit vagman resp. målare.

71 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, protokoll 1734:10/6. I detta magistratsprotokoll uppges att de tre borgarna privilegierades den 12 maj 1720.

Domkyrka och universitet

Efter det att kantor Nubelius lämnat domkyrkomusikanttjänsten 1719, innehades denna under åren 1720 – 34 av följande personer:⁷²

Nils Winter 1720–22

Johan Georg Schmeiser 1723–28

Christian Wenster 1729–30

Lewin Möller 1731–33

Dessa tituleras i samtliga räkenskapshandlingar för ”musicanter”. Det har hävdats att musikanthandlingarna ofta besattes med folk ur studenternas led, något som skedde avsiktligt för att ”de övriga studerande skulle finnas så mycket benägna till musikens underhjälpande i kyrkan”.⁷³ Detta påstående får delvis stöd av mina undersökningar, då två av domkyrkomusikanterna var studenter: Nils Winter och Lewin Möller.⁷⁴

Men kom dessa också att spela rollen av ett slags stadsmusikanter? Eller hade man nu i Lund i musikorganisationsavseende hittat en egen modell: fritidsmusicerande borgare spelade på borgerskapets gästabad, domkyrkomusikanten (som kunde vara en student) spelade vid domkyrkans och universitetets festiviteter?

Det mesta tyder på att man nu funnit en musikorganisation som accepterades både av den akademiska och den borgerliga delen i Lund.

När det gäller de båda studenternas uppehållande av domkyrkomusikantsysslan, görs från deras sida inga ansträngningar att också få stadsmusikantprivilegium, dvs. privilegium på att uppvakta borgerskapet.

Sådana ambitioner hade dock *Johan Georg Schmeiser*, som efterträdde Winter under första hälften av 1723. Hans nämns första gången i magistratens domböcker 1721 som hautboisten Schmeiser.⁷⁵ Antagligen var han då en friställd militärmusiker från spillrorna av Karl XII:s armé.

72 LLA, *Malmöhus läns kyrkokontor, städernas räkenskaper*, DIIa. Domkyrkorådets protokoll saknas för tiden 1722:16/1 till 1728:17/12.

73 *Lunds domkyrkas historia*. II, 1946, s. 265. Cit. efter denna ur domkyrkorådets skrivelse till domkap., 1729:20/5

74 P. Wilner; C. Sjöström 1897.; Nils Winter, f. 1698, inskr. 1714; verksam 1729 och 1735 vid amiralitetskollegium i Karlskrona; Levinus Möller, f. 1709, stud. i Lund 1726, magister 1734, krönte sin karriär som domprost i Linköping 1763 (*Linköpings stifts herdaminne*, 1915–19). H. Schmeiser hade ett förflutet som militärmusiker. Christian Wenster var son till ”musikanten och hautboisten” Christian Wenster (d. 1727) i Landskrona; blev sedermera organist i Kristianstad, organist och stadsmusikant i Ystad och Karlshamn (G. Andersson 1988, *Stadsmusikanterna i Karlshamn under 1600- och 1700-talet* (Carlshamniana 3, 1988. Årsbok utgiven av Föreningen Karlshamns museum, s.7–29), s. 20 f.

75 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, A1a:21, 1721:14/6

Schmeiser betraktade sig naturligtvis i högre grad än t.ex. Nils Winter som yrkesman. Han nöjde sig därför inte enbart med domkyrkomusikantsysslan utan ville ha ytterligare uppgifter och befogenheter. I december 1723 inkom han därför till magistraten med en supplik i vilken han anför att akademiska konsistoriet, dvs universitet, beviljat honom en mindre lön.⁷⁶ Han ber därför nu magistraten att också ihågkomma honom med ett årligt arvode ur stadens överskottsmedel. Han ber dessutom att få sig beviljat "ett sådant privilegium, det inga andra må här i Staden wijd Bröllop och andra Collationer sig intrenga". Schmeiser ansöker här således om ett *stadsmusikantprivilegium*.

Schmeiser vann emellertid ingen framgång. Magistraten säger sig gärna vilja villfara hans önskemål. Men några överskottsmedel finns inte, utan snarare är det en brist på pengar genom dels borgerskapets minskande i antal, dels deras fattigdom. Beträffande privilegiet "så kan Magistraten intet ändra sin förra till wederbörande afgifne resolution". Schmeiser hade tydligen redan tidigare inkommit med en liknande begäran. Möjligen har magistraten i den tidigare resolutionen framhållit att man redan privilegierat tre borgarspelmän, ett argument som skulle återkomma vid senare tillfällen.

Schmeiser avled i slutet av 1728.⁷⁷ Strax efter anhöll studenten P. Lewin Möller hos domkyrkorådet att få efterträda denne.⁷⁸ Märkligt nog anmäler stadens borgmästare vid detta tillfälle att han jämte magistraten redan hos biskopen rekommenderat "en wacher ung, nyckter och skickel. person wid namn Wenster, som skall förstå musiquen *ex fundamentis*".⁷⁹ Domkyrkorådet å sin sida beslöt då att först noga underrätta sig om vem som hade att utfärda fullmakt för beställningen, innan något beslut togs i frågan.

Här antyds på nytt de oklarheter som i Lund kunde uppstå rörande huvudmannaskapet för musikanterna, i hög grad betingad av stadens speciella administrativa ordning. Än en gång skall påminnas om att domkyrkan också fungerade som församlingskyrka, varför det föll sig naturligt att även magistraten framförde synpunkter i kyrkliga angelägenheter. I maj 1729 dryftades frågan på nytt.⁸⁰ Då framkom att magistraten den 11 dec 1728

76 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, A1a:23, 1723:11/12. Suppliken har inte påträffats; magistraten innel. handl. för det året saknas.

77 *Lunds domkyrkas arkiv*, A:2, handlingar, skrivelse från änkan Schmeiser till landshövdingen dat 1729:27/8.

78 *Lunds domkyrkas arkiv*, A:2, 1728:17/12. Schmeiser dog som en fattig man. I februari 1729 anmälde änkan sin oförmåga att betala hans skulder. Hon ville därför lämna kvarlåtenskapen direkt till kreditorerna (*Magistraten*, rdb 1729:3/2).

79 Med uttrycket "wacher" i citatet menas ung. att Wenster var en pigg, livlig och ambitiös människa.

80 *Lunds domkyrkas arkiv*, A:2, 1729:13/5

föreslagit ovannämnde Wenster till musikantbeställningen.⁸¹ Men ingen visste om han redan försetts med fullmakt eller ens om ärendet verkligen kommit biskopen tillhanda. Man beslöt då att insamla samtliga handlingar i tidigare ärenden för att få reda på hur tillsättandet av en musikant skulle skötas. Den 20 maj 1729 beslöt domkyrkorådet att sända ett brev till biskopen och domkapitlet om tillsättandet av musikant.⁸² Detta var alltså domkapitlets uppgift.⁸³ Källorna omtalar emellertid inte omedelbart vem som förordnades, ej heller har vederbörandes fullmakt påträffats.⁸⁴ Ur skrivelsen framgår dock att Möller var domkyrkorådets kandidat, medan som redan nämnts magistraten föreslagit en vid namn Wenster.⁸⁵ Men de magistratspersoner som satt i domkyrkorådet reserverade sig mot magistratens rekommendation. Därefter är ordalydelsen följande:

”Men som af gamble åhrens protocoller befinnes, det domkyrkiorådet altid⁸⁶ effter plägad samråd hoos högwördige herr Biskopen och Venerandum Consistorium Ecclesiasticum föreslaget en tienlig person till bemte Syssla, som mehrendehls skiedt af den här wid Academien Studerande ungdommen, på det de öfriga studerande skulle finnas så mycket benägnare till Musiquens underhielpande i Kyrkian, hafwa domkyrkiorådets ledamöter sedan domprosten kyrkioherde ämbetet tillträdde och akademiska societeten⁸⁷ fäst sine tankar uppå Studenten *Lewin Möller*, hwilcken nu, sedan detta åhrets begynnelse, wid upwachtningen i domkyrkian låtit höra sig dertill wara tienlig;”

Därefter ber man biskopen och domkapitlet att utställa fullmakt för denne. Men domkapitlet följde inte domkyrkorådets förslag. Varför domkapitlet tydligen frångick en äldre praxis att förordna en student är oklart. Ett flertal anledningar är tänkbara: man ansåg att Wenster hade företräde eftersom denne hade föreslagits först, visserligen av magistraten. Domkapitlet har möjligen ansett att en utbildad musiker var att föredra framför en student. Domkyrkorådet framhåller att domkyrkomusikanten merendels har rekryterats ur studenternas led. Att detta påstående var en överdrift har förmodligen uppfattats redan av samtiden (se nedan). Istället förordnades magistratens kandidat Christian Wenster.⁸⁸ Att

81 Beslutet är inte protokollfört (A1a:28). Möjligen har magistraten under detta datum sänt en skrivelse till domkapitlet eller domkyrkorådet; magistratens brevbok saknas för detta år.

82 Ibid., 1729:20/5; skrivelsen finns i vol:s s.k. handlingar, s.490, och den är odaterad. Skrivelsen är adresserad till ”Högwördige herr Doctor, Biskop och Pro Cancellarie så ock högährwördige och höglärde herrar Doctores och Professorer”.

83 Domkapitlets protokoll saknas för åren 1720–1729.

84 Inte någon av musikanternas fullmakter under denna tidsperiod (1720–34) har kunnat återfinnas. Särskilt *Lunds domkapitels* B-serie (brev och koncept) har inventerats. I denna serie ligger Swen Ytterstedts fullmakt, om än i ett fragmentariskt skick (se nedan).

85 I skrivelsen sägs om Wenster att denne ”wid Musiquen ifrån Barndomen skall blifvit uppammad”. Denna passus är dock överstruken, men är inte desto mindre riktig.

86 Detta ord är överstruket i källan.

87 ”och akademiska societeten” är överstruket.

88 Som tidigare nämnts har Wensters fullmakt inte kunnat återfinnas.

det var denne som blev tillsatt i maj månad framgår först den 3 september samma år, och då ur domkyrkorådets protokoll.⁸⁹

Även i ett magistratsprotokoll från oktober det året underrättas vi om att det den nytillträdde domkyrkomusikanten hette Christian Wenster.⁹⁰ I protokollet förs bland annat privilegiefrågan på tal:

”Musicanten wid denna domkyrkia hr Christian Wenster instälte sig och anförde, at ehuru wähl han betienar denna Stadsens församling under gudstiensterne för en ringa löhn af hwilken han ogörligen kan subsistera, så finner han likkwäl at någre af denna stadzens Borgerskap wid gillen och allmänna sammankomster hwarest Musique åstundas, honom praejudicera; begärandes förthen skull at Magistraten wille göra honom handräckning och sådant intrång hindra och det så mycket mehr som han till tienst underhåller en gesäll.”⁹¹

Magistraten undvek här än en gång att ta ställning i privilegiefrågan. I stället beslöt man att låta ”vederbörande”, dvs. de borgare som förbigått Wenster, inkomma med en förklaring inom åtta dagar. Så skedde inte. Ärendet tycks ha blivit helt nedtystat. Detta beror sannolikt på att Wenster hade besvärat sig på felaktiga grunder. Han hade inte rätt till de privilegier vid gästabad och gillen som han – med hänsyn till sin bakgrund som stadsmusikantgesäll – sannolikt har tagit för givna; till underblåsandet av denna hans uppfattning att också vara ett slags privilegierad stadsmusikant bidrog möjligen den omständigheten att han föreslogs till domkyrkomusikant av magistraten. När de verkliga förhållandena blev uppenbara för honom lämnade han sin plats nära nog omedelbart; senast i februari påföljande år var musikanterbeställningen i domkyrkan ånyo ledigförklarad. Till ny innehavare utsågs studenten Lewin Möller, som uppehöll tjänsten fram till årskiftet 1733/34.

Efter Möller förordnades ännu en yrkesmusiker på tjänsten, Swen Ytterstedt.⁹² Han hade vistats i Lund sedan flera år tillbaka och medverkat i domkyrkomusiken. Han tycks också ha ingått något slags kontraktsöverenskommelse med Möller angående sin medverkan i

89 Änkan Schmeiser hade ansökt hos domkyrkorådet om att i likhet med andra domkyrkoanställdas änkor förlänas ett nådår. Kyrkorådet gav inget bestämt besked, utan menade att det var inte dess sak att avgöra. Änkan vände sig därför till landshövdingen och anhöll om ett halvt års lön, vilket landshövdingen fann skäligt med hänsyn till hennes fattigdom (*Lunds domkyrkas arkiv*, A:2, handlingar, skrivelserna dat. 1729:27/8, 1730:28/2).

90 *Magistraten*, rdb 1729:15/10

91 Wenster har troligtvis framfört sina synpunkter muntligen. Den arkivserie vari en eventuell skriftlig framställan borde återfinnas uppvisar en lakun 1729.

92 De biografiska upplysningarna om Sven Ytterstedt är f.n. få. Han var son till stadsmusikanten Anders Ohlsson i Ystad i denns äktenskap med Karna Påhlsdotter, f. omkr. 1700. Ytterstedt – som under sin Ystadtid hette Swen Andersson – torde ha fått sin utbildning av fadern och därefter av dennes efterträdare, J.C. Bauermeister. Bauermeister var gift med Ytterstedts syster. Från senast 1718 titulerades Ytterstedt musikantergesäll (LLA, *Ystad stadsarkiv, magistraten*, prot. 1718:1/10, 1732:4/11, 6/12; *Ystad, S:ta Maria församl.*, katekismilängd 1716). Större delen av sin Lundatid bodde han i gården nr 113 vid Skomakaregatan, nuvarande rådhusets tomt. Ytterstedt avled 1760 (J. Agri 1939, *Anteckningar om Lunds borgare på 1740-talet*, s. 39f.).

domkyrkan. Ytterstedt skull komma att förändra domkyrkomusikantens villkor påtagligt, samtidigt som han gjorde magistraten i Lund till en av sina fiender.

Stadsmusikantämbetet återupprättas

Med Sven Ytterstedt kom domkyrko- och stadsmusikanttjänsten åter att förenas hos en person precis som på Magnus Keddells tid. Men till skillnad från denne kom Ytterstedt att sortera under den borgerliga jurisdiktionen, eftersom han varken var student eller hade någon anställning vid universitetet.

Ytterstedt förordnades som domkyrkomusikant år 1734.⁹³ Han hade då som framgått tidigare redan vistats i staden sedan flera år tillbaka. Strax efter sin utnämning till domkyrkomusikant begärde Ytterstedt hos magistraten att denna skulle förbjuda de tre ovannämnda borgarna Jöns Bengtson, Anders Hansson och Bengt Olson att befatta sig med spelande vid bröllop och lagstämmor. Det senare avser antagligen skrå- och gilllessammankomster. Ytterstedt försökte alltså omedelbart att också bli privilegierad stadsmusikant. Han lovade att ”han alltid till domkyrkans, Stadens och Borgerskapets tjänst skall vara försedd med tillräckeligt folk, allenast han för theas intrång och praejudicerlige företagande blifwer beskyddat”.⁹⁴ Han vann emellertid intet gehör för sina önskemål. Sannolikt var magistraten rädd för att dra på sig en extra utgift för musikanten.

Ytterstedt tog därför kontakt med borgarspelmännen och försökte få till stånd ett slags samarbetsavtal med dem. Detta avtal presenterades för magistraten två dagar senare (12 juni) av Ytterstedt och Anders Hansson tillsammans. De hade kommit överens om att när någon av dem kallades till ett gästabad ”hoos högre eller lägre”, så skulle såväl Ytterstedt som de tre borgarspelmännen medverka. Alla inkomster skulle delas i två hälfter: den ena skulle tillfalla Ytterstedt ensam och den andra de övriga. Båda sidor förband sig också att inte ta främmande spelmän till sin hjälp.

Trots att avtalet måste ha talat till Ytterstedts favör övergav han inte tanken på att bli förordnad som stadsmusikant. År 1735 vände han sig därför direkt till landshövdingen med två suppliker: den ena rörde landsbygdsprivilegier och den andra stadsmusikantprivilegiet i Lund.⁹⁵ I augusti 1735 besvarade så landshövdingen ”ansökan från Swen Ytterstedt att ensam få niuta stadsmusikantämbetet i Lund”. Då hade han också inhämtat Lundamagistratens åsikter i frågan, vilka var fortsatt negativa. Landshövdingen valde dock att stödja Ytterstedt. Detta motiverades med att de tre borgarna inte hade någon professionell musikutbildning;

93 Sven Ytterstedts fullmakt är utställd 1734:17/3. Fullmakten är bevarad i ett fragmentariskt skick varför inga uppgifter om domkyrkomusikantens arbetsuppgifter m.m. står att få. (LLA, *domkapitlets arkiv*, BI:43, 1734). Ytterstedts företrädares fullmakter har inte påträffats alls.

94 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, protokoll 1734:10/6.

95 LLA, *Malmöhus läns landskansli*, DIVa:67. Supplikerna är förkomna, men är upptagna i volymens supplikregister. Om Ytterstedts ansökan som häradspeleman se G. Andersson, *Monopol och allians. Privilegierade musikanter professionsstrategier under 1600- och 1700-talet*. (Under utg. i Dansk årbog för musikforskning XIX, 1988–91.)

de hade sina borgerliga näringar och borde bruka dessa. Ytterstedt å andra sidan var hänvisad till musiken som försörjningskälla, dessutom ansågs domkyrkomusikantlönen låg. Landshövdingens beslut lyder därför:

”För den skull pröfwar jag för rättvist thet bör musicanten utan intrång och praejudice af någre, Stadsmusicantsysslan uti Lund wid alle tillfällen och tå thet behöfves förrätta. Till följe hwaraf ingen annan än bemälte Ytterstedt och them som af honom till hielp åstundas kunna.”⁹⁶

Landshövdingen rekommenderar diplomatiskt nog Ytterstedt att i första hand anlita de tre borgarna vid de tillfällen han behövde medmusikanter. För brott mot detta beslut fastställdes ett vitesbelopp på 40 mark smt. Än en gång hade man på länsstyrelsenivå jämnat vägen för en musikanter i Lund (jfr Magnus Keddell ovan).

Lund hade därmed åter fått en privilegierad stadsmusikant som var speciellt utbildad i yrket. Landshövdingens beslut väckte emellertid stort missnöje hos magistraten i Lund. Vid ett sammanträde den 16 sept 1735 uttalade stadens äldste sitt missnöje och menade att borgerskapet inte hade fått säga sin mening. Därmed, menade man, hade borgerskapet fråntagits en rättighet av gammalt datum. Stadens äldste framhöll också att ”de trenne borgarna gifwer skatt till staden, men Ytterstedt intet.”⁹⁷ Eftersom Ytterstedt inte bedrev någon borgerlig näring var han – i likhet med stadsmusikanterna i andra städer – befriad från ”all stadsens tunga, ålagor och besvär”. Magistraten beslöt därför att låta kungl. majt. pröva landshövdingens utslag, något som också meddelades denne.⁹⁸ Kungl. majts beslut innebar emellertid inte att staden blev skyldig att avlöna Ytterstedt; han fick sitt privilegium och därmed nog.⁹⁹

Ytterstedts ansökan om att bli häradsspelman i Torna härad vann också bifall. Inom loppet av drygt ett år hade Sven Ytterstedt alltså skaffat sig fullmakter på tre musikanterjänster: domkyrkomusikant, stadsmusikant och häradsspelman. För Ytterstedt återstod nu enbart ett mål: att bli avlönad universitetsmusikant.

I praktiken kom Ytterstedt att bli universitetsmusikant så snart han hade antagits vid domkyrkan, eftersom det sedan länge ansetts tillhöra domkyrkokantorns och -musikantens skyldighet att delta utan särskild ersättning.

Ett starkt bevis för att Ytterstedt räknades som akademiens musikanter, utan att för den skull vara särskilt anställd, är det lärobrev som Ytterstedt utfärdade för sin lärling Jacob Orre den 8 okt 1740.¹⁰⁰ Detta dokument bevitnades av såväl biskopen och prokanslern

96 LLA, *Malmöhus läns landskansli*, AIIa:2, 1735:11/8.

97 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, AIa:35, 1735:16/9.

98 LLA, *Malmöhus läns landskansli*, Skrivelser från lokala myndigheter 1735, DIIIa:18, 1735:17/9.

99 I stadens räkenskaper finns inga belägg för att Ytterstedt vid någon tidpunkt skulle ha uppburit en fast årlig avlöning (LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, kronoräkenskaper 1712–63, HIVa 9,13,15,16,21,26,31.)

100 En kopia (övers. till svenska från originalets tyska) finns i *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, FIa:153 (LLA). brevet finns återgivet i sin helhet i G. Andersson 1990, *Mästare-gesäll-lärling*, s. 7f.

Henrik Benzelius som av Rector magnificus Magnus Rydelius samt försågs med universitetets sigill. I skrivelsen heter det om Sven Andreas Ytterstedt att han är "så wähl högloff: Kongl: Academie och domkiörcke som Stads Instrumental Musicant i Staden Lund här i Skåne". Jacob Orre var emellertid inte en student utan en "vanlig" musikantgesäll. Varför bevittnades då inte lärobrevet av magistraten och försågs med stadens sigill som var brukligt på andra håll? En möjlig förklaring härtill är att Ytterstedt i första hand såg sig som domkyrkomusikant och därmed också universitetsmusikant. Att dessa två tjänster betraktades som sammanhängande framgår av formuleringen i citatet ovan. Det var ifrån kyrkan han hade sin fasta lön och av honom själv och andra har säkerligen en "Kongl: Academie och domkiörcke" musikant uppfattats som förnämre än en stadsmusikant; för att framhålla denna position vänder han sig till universitetet för att få sitt lärobrev bevittnat.

Ytterstedt synes av alla berörda parter ha betraktats som akademiens musikant. Men han fick ingen lön för sin möda. Detta ledde till en hel rad besvärsskrivelser under flera års tid till universitetet. Redan 1735 inkom han till konsistoriet med en begäran om ersättning efter att ha spelat i domkyrkan vid en högtidlighet i samband med universitetskanslerns vistelse i staden. Konsistoriet avslår hans krav på ersättning och framhåller att "hwad Musiquen i Kyrkian angår, är thet Musicantens Skyldighet at der Spela i Concerterne [men] under måltiderna beträdande, har han om betallningen söka then som detta hans arbete betingat."¹⁰¹ Konsistoriet tycks alltså ha menat att detta slags framträdande ingick i hans domkyrkomusikanttjänst.

Att det ständigt uppstod tråtor och meningsskiljaktigheter mellan Ytterstedt och universitetet ter sig inte särskilt märkligt. Som tidigare nämnts var gränsen mellan domkyrka och universitet i administrativt hänseende flytande. Och de flesta av universitetets högtidligheter ägde ju rum i domkyrkan. Det fanns således på flera punkter oklarheter och frön till tvisteämnena.¹⁰²

Så småningom stegrades dock Ytterstedts krav. Han vill inte enbart bli arvoderad för varje särskilt tillfälle utan kräver en fast årlig lön. Detta motiverar han med att "han wid Publique acter wid Academien och i kyrckan måste alltid wara tilstädes, och Musiquen med några Personer underhielpa, föruthan den kostnad han måste giöra till Instrumenternas

101 LUA, *kansliet*, Cons.maj.renov.prot., AI:31, 1735:27/9.

102 Fram till seklets mitt hade universitetet en vacklande ekonomi. Man fick inte alltid disponera de räntor man formellt hade rätt till och ålades dessutom av universitetskanslern att ge sig in på kostsamma byggnadsföretag som dessutom inte alltid färdigställdes. Domkyrkan däremot hade en stabil ekonomi. För musikanterna var det säkrare och lättare att få ut löner och arvoden ur domkyrkomedlen än ur universitetets kassa. Och för universitetet var det givetvis en lättnad så länge domkyrkan stod för musiken. (För dessa uppgifter är jag skyldig docent Gösta Johannesson, Eslöv, ett tack.)

widmackthållande”.¹⁰³ Denna ansökan avslås med att Ytterstedt vid sådana tillfällen ”altijd får sin aparta Betahning.” Av detta kan man förstå att han lyckats driva igenom sitt första krav.

Stads- och domkyrkomusikanten Ytterstedt tycks efterhand emellertid inte ha motsvarat de kvalitetsanspråk som universitetet ställde på musikutövningen. Eftersom Ytterstedt genom sina krav på särskild ersättning själv ställt om att spelningarna vid universitetet inte kunde anses ingå i domkyrkomusikanttjänsten längre, började tydligen universitetet engagera musiker från annat håll. Antagligen för att man då i förhållande till kostnaderna ibland kunde få en både kvantitativt och kvalitativt bättre ensemble. Ytterstedt tvingas därför gripa till pennan än en gång. I en skrivelse till konsistoriet framhålls att han såsom ”dombkyrckans Betiänt” skall få svara för musiken vid ”Publique Acter” och att inga andra musiker skall få ta den förtiensten ifrån honom. Vid konsistoriets sammanträde yttrade sig särskilt dekanerna för medicinska och filosofiska fakulteterna. Den sistnämnda fakultetens dekanus menade att om Ytterstedt skaffade sig en försvarlig och tillräcklig musik så skulle ingen gå honom förbi. Hans musikaliska prestationer uppfattades tydligen som varande för svaga. Här utsätts han plötsligt för konkurrens, något som måste ha varit svårt att acceptera för honom som var van vid det gamla privilegiesystemet. Konsistoriet demonstrerade vidare sin makt medelst följande formulering i sitt beslut, en formulering som visserligen även innebar ett löfte: ”att tå Ytterstedt skaffa god och tillräckel. Musiqve vid slika tillfällen, för samma pris som andra, så skall han wid denna förtiensten fram för någon annan främmande bibehållas.”¹⁰⁴ Swen Ytterstedt hade härmed i viss mån fallit på eget grepp; det var inte längre självklart att domkyrkomusikanten också skulle svara för universitetsmusiken. Universitetet förbehöll sig fri prövningsrätt. Ytterstedt kunde heller inte åberopa sina stadsmusikantprivilegier eftersom kyrkan och universitetet utgjorde en egen jurisdiktion.

En del av dessa främmande musiker som Ytterstedt klagar över var sannolikt studenter. Konsistoriet tillägger nämligen i nyssnämnda protokoll att det kan inte fräntas den akademiska ungdomen rättigheten att vid sådana här tillfällen – ”till sin öfning och andras Betiäning” – framföra musik. Och frågan om att inrätta musikstipendier för studenterna hade dryftats vid ett flertal tillfällen.

Redan 1720 föreslogs att ett antal musikstipendier skulle inrättas. Enligt Gösta Johannesson var det professorn Petrus Estenberg som var förslagens främste tillskyndare. Han var genom sina studieår i Uppsala väl förtrogen med Akademiska kapellet därstädes. Ledningen av musiken anförtröddes också honom. Verksamheten kom emellertid aldrig igång, enligt Johannesson främst på grund av professorernas obenägenhet att ta hänsyn till musikaliska färdigheter när de föreslog innehavare av stipendierna.¹⁰⁵

103 LUA, *kansliet*, AI:35, 1737:23/3.

104 LUA, *kansliet*, AI:37, 1738:9/12.

105 G. Johannesson 1982, *Lunds universitets historia* II, s. 199f.

1737 väcktes frågan på nytt av Rector Magnificus huruvida det skulle vara möjligt att inrätta ett musikkapell bestående av studenter som hade skyldighet att medverka vid akademiens högtidligheter. Frågan hänsköts till vidare överläggningar.¹⁰⁶

Efter ca fyra års systematisk uppvaktning av universitetet hade stads- och domkyrkomusikanten Sven Ytterstedt praktiskt taget inte lyckats skaffa sig någon förmån alls vid detsamma. Att bli herre också över universitetsmusiken hade misslyckats.

Han torde dock ha engagerats en hel del av universitetet. Härför finns vissa belägg. Så insände han i maj 1743 tillsammans med domkyrkans kantor ett memorial påminnandes om att de två framfört musik fem gånger under fyra dagar i samband med introduktionen av den nye universitetskanslern. De begär sin andel efter ”wanligheten pro persona 3 Dr smt samt för hwar oration”. Formuleringen antyder att denna summa var legio och att de uppburit den förr.

Akademiska kapellet grundas

Musikförsörjningen vid universitetet tycks emellertid inte ha skett helt klanderfritt. En viss oklarhet tycks ha funnits över vilka som skulle ombesörja musiken och till vilket pris. Frågan om musikstipendier för studenterna aktualiserades på nytt. Incitamentet härtill tycks ha varit det kapell av studentmusiker som sattes samman i samband med Adolf Fredriks besök i Lund sommaren 1744.¹⁰⁷ Stadsmusikanten Ytterstedt torde vid detta tillfälle ha musicerat för stadens räkning; han åtog sig att ”med tillräckligt folk förse sig samt så betjäna staden, att det bliver till nöje”.¹⁰⁸ I januari 1745 beslöt konsistoriet att utreda om det inte i Lund ”som wid andra Riksens Academier” kunde inrättas ett musikkapell. Konsistoriet formulerade sina önskemål på följande vis:

”wiljandes Consistorium til en början häraf hafwa sådana ynglingar, som icke allenast winlagt sig om Instrumenters tracterande, utan ock derjemte äro qwicka, flitiga och dygdiga, i närmare åtanke wid stipendiernas utdehlande, än hittills skiedt, på det äfwen denna Academien i detta måhlet må med de andra härutinnan täfla.”¹⁰⁹

Givetvis framstod här Akademiska kapellet i Uppsala som den främsta förebilden. Men varför hade ett sådant inte kommit till stånd tidigare i Lund? Bristen på pengar i äldre tider har förmodligen haft en mindre betydelse. Snarare är det så att musiken av tradition skötts av domkyrkomusikanten och -kantorn. Vid 1700-talets mitt ter sig denna ordning otidsenlig. De kan inte uppehålla den musiknumerär och den musikaliska standard som förväntas, icke minst med hänsyn till musikaliska stilskiften. Genom Lunds domkyrkas speciella förvaltningssätt hade en domkyrkomusikant stått kvar på stat betydligt längre än vid andra domkyrkor.

106 LUA, *kansliet*, Cons.maj. renov.prot., AI:35, 1737:23/3.

107 Härtill G. Johannesson 1982, s. 200.

108 Cit. efter R. Blomqvist 1978, *Lunds historia*, vol 2. 223f.

109 LUA, *kansliet*, AI:42, 1745:14/1.

Konsistoriet fick så småningom gehör för sina planer hos universitetskanslern.¹¹⁰ Denne förmodade ”at inrättningen här på samma sätt ske kan, som i Upsala, och at den som är organist i domkyrkan må wara kapellmästare”. Konsistoriet beslöt vid detta tillfälle (1747:11/2) att sända studenten Kraus till Jönköping för att köpa instrument.¹¹¹ Ett år senare, den 17 febr. 1748 utsågs denne Friedrich Kraus till det akademiska kapellets anförare, och 1755 blev han ordinarie director musices.¹¹² 1758 utnämndes Kraus så även till domkyrkoorganist. Därmed hade tjänsterna som domkyrkoorganist och director musices samlats hos en person precis som i Uppsala. Från 1762 kom Kraus även att uppbära domkyrkomusikantlönen.¹¹³

Sven Ytterstedt tycks som ovan visats före akademiska kapellets tillkomst på det hela taget regelbundet ha medverkat vid såväl universitetets externa som interna högtider. Efter det att akademiska kapellet hade börjat fungera (1748) synes emellertid hans engagemang ha minskat. Från 1748 finns akademiens kassaförslag bevarade.¹¹⁴ Ytterstedt medverkade vid firandet av prins Gustavs födelsedag 1749 (6 dl smt i arvode). Året därpå erhöll han 11 dl smt för framträdanden i samband med en oration. 1752 musicerade han vid en hyllningsfest (6 dl smt) och slutligen 1757 fick han 6 dl smt för musikuppvaktning på Caroli dag. Ytterstedt har med hög grad av sannolikhet ingått som förstärkning i akademiska kapellet. Detta bistod han även på andra sätt: 1753 levererade han dulcian- och oboerör och året fick han ett arvode av universitetet för instrumentreparationer.

Kritik hade blivit framförd från universitetshåll över att Ytterstedts ensemble inte motsvarade ställda krav. Vilka personella och musikaliska resurser förfogade då Ytterstedt över? Han bör ju i likhet med stadsmusikanter i övrigt ha haft ett antal gesäller och lärlingar. Ur ”Rulla öfwer Lunds Stads Borgerskap och Inwånare, med deras Geseller, Drängar och Gossar”, upprättad den 11 mars 1743,¹¹⁵ framgår att Ytterstedt vid denna tidpunkt hade en gesäll och tre lärlingar: gesällen Orre och gossarna Jonas, Christopher

110 Vid konsistoriesammanträde 1747:11/2 upplästes en skrivelse från universitetskanslern dat. 30 jan såsom svar på kons. skrivelse (10 jan) ang. inrättandet av musikaliskt kapell och inköp av instrument (LUA, *kansliet*, AI:45, 1747:11/2.)

111 Kraus var sannolikt son till Jönköpingsorganisten Michael Kraus. F. Kraus var dock bl.a. kusin till stadsmusikanten Roos i Jönköping.

112 Den 4 mars 1749 upplästes vid domkyrkorådets sammanträde ett brev från konsistoriet med studenten Kraus ansökning hos universitetskanslern om att sammanslå organist-, kantors-, och musikantsysslan. I ett brev samma dag ger domkyrkorådet härtill sitt bifall. Det framhåller bl.a. att det då blir ”på lika sätt som wid academien i Uppsala.” Domkyrkorådet reserverade sig dock emot en sammanslagning av kantorsbefattningen, eftersom den kombinerades med ett Collegat till skolgossarnas undervisning i sång (LLA, *domkyrkorådets protokoll*, A:4, 1749:4 mars).

113 Om Akademiska kapellet i Lund se B. Alander 1939, *Musiken i Lund under 1700-talet*, s. 128ff.

114 LUA, *räntekammaren*, FVIa:1, 1748–60

115 Rullan publ. i J.Agri 1939, s.61.

och Ola. Den ende av dessa vars vidare öden är kända är gesällen Jacob Orre som tillträdde som stadsmusikant i Kristianstad år 1753.¹¹⁶ Ytterstedt framhåller vid något tillfälle att ingen har så många gesäller och lärlingar som han.¹¹⁷ Detta påstående är riktigt. Han kunde tillsammans med gesäller och lärlingar för det mesta bilda en ensemble bestående av fyra till fem musikanter. Vid spelningar i domkyrkan kan han dessutom inräkna kantorn, organisten samt förmodligen studenter. Beträffande den speltekniska kvaliteten fick Ytterstedt kritik inte enbart från universitetet.¹¹⁸

Ser vi till Ytterstedts verksamhet i övrigt är uppgifterna mycket knapphändiga. Frånsett de gängse uppvaktingarna vid bröllop, barndop, etc. engagerades han till särskilt högtidliga tillfällen. Så åtog han sig, som redan nämnts, att i samband med Adolf Fredriks besök i Lund 1744 att med tillräckligt antal musiker betjäna staden med musik på ett nöjaktigt sätt. Enbart ett fåtal av hans framträdanden kan källmässigt beläggas. Ett sådant är en högtid i januari 1733 hos Knutslaget i Lund.¹¹⁹

Någon motsvarighet till *tornblåsningen* i Malmö, dvs. spelandet av koraler från St Petrikyrkans torn morgon och kväll, har heller inte funnits. Istället för musikanternas basuner hördes i Lund Knutsklockans ringning vid samma tidpunkter på dagen, klockan fyra på morgonen och klockan nio på kvällen. Då denna klockringningssed upphörde någon tid på 1760-talet, väckte det kraftiga protester i staden. Bl.a. insände domkyrkoinspektorn en uppmaning till domkyrkorådet att snarast återuppliva ”denna urgamla nyttiga och anständiga plägsed, som för en och var tjänar till en stor rättelse, att veta tiden”.¹²⁰ Tornväktarnas huvuduppgift var emellertid att dygnet runt bevaka staden, larma vid eldsvåda och förkunna tidens gång; på natten genom att blåsa i en lur, på dagen genom slag på en av klockorna.¹²¹

Trots att Ytterstedt hade flera olika musikbefattningar i Lund med omnejd så tycks hans kamp för det dagliga brödet ha varit hård. Enligt Agri framstod han som en av stadens mest kända personer. Men hans ekonomiska status tycks genom åren ha förblivit låg. Och de sista åren före sin död lär han ha framlevt i ren fattigdom. Swen Ytterstedt dog den 14 januari 1760.¹²²

116 LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, A1a:55, 1753:14/4

117 Se G. Andersson 1990, MÄSTARE – GESÄLL – LÄRLING. *Stadsmusikanten som musikpedagog under 1700-talet* (Den gemensamma tonen, Helsingfors 1989.), s.7.

118 G. Andersson, *Monopol och allians. Privilegierade musikanternas professionsstrategier under 1600- och 1700-talet.* (Under utg. i Dansk årbog för musikforskning XIX, 1988–91.)

119 Stadsarkivet i Lund, *Sankt Knuts gille*, A1:1, 1733:16/1.

120 Cit. efter *Lunds domkyrkas historia*. II, 1946, 1536–1945, s. 223.

121 R. Blomqvist 1978, *Lunds historia* ,2, s. 220f. Härtill W. Karlsson 1950, *Stadsvakt och poliskår i Lund*, s.5 9. Karlsson uppger att tornväktarna enbart tjänstgjorde om natten. Instruktion för tornväktarna i Lund given 1737 finns i LLA, *Lunds domkyrkas arkiv*, A:3, protokoll och handl. 1735–45, s. 247. Exhib. 1737:5/8.

122 LLA, *Lunds stadsförsamling*, F:2, dödböcker (1751–99)

Den siste stadsmusikanten

Sven Ytterstedts värv vidarefördes av hans gesäll *Simon Eriander*. Denne hade kommit till Ytterstedt som lärgosse år 1748.¹²³ Nu kom han till en början att upprätthålla domkyrkomusikantplatsen under Ytterstedts änkas nådår; med 1762 års ingång tillföll platsen som ovan nämnts *director musices* Friedrich Kraus.¹²⁴ Stadsmusikantprivilegiet övertog han senast 1763, då han i detta års mantalslängd tituleras *stadsmusikant*. Till sin hjälp hade Eriander två gesäller: Norstedt och Billingqvist.¹²⁵

Att inte få efterträda Ytterstedt i domkyrkan väckte stark indignation hos musikantgesällen Eriander, en indignation som han gav utlopp för i en skrivelse till domkyrkorådet i april 1762.¹²⁶ Anledningen till denna skrivelse var i första hand att han föregående julhelg hade skött om musicerandet i kyrkan, eftersom Kraus vid detta tillfälle befann sig i hemstaden Jönköping för att ingå giftermål.¹²⁷ Eriander hade emellertid inte fått någon ersättning för detta, därutöver uppgav han sig ha flera andra fordringar på Kraus. Han fortsätter i sin skrivelse:

”Till slut får jag ock giöra en ödmiuk förfrågan hos [domkyrkorådet] huru wida dät är med Kongl: förordningarne öfwerens stämmande at en person får innehafwa 3ne Syslor då endast en utaf dem går til 300 dl smt lön, omöjeligen at kunna bestyra dem är allom bekant emedan Hr Directeuren såsom organiste kan aldrig wid Musicen i kyrkan wara från sin orgel, des utan fordrar Musicant och organiste sysslan hwar sin person om den skal med beskiad förrättas, skickeligheten till desse 3ne sysslors förrättande uti en Person wil jag underkasta deras ompröfwan som saken förstå.”

Eriander ger här uttryck för ett synsätt typiskt för Skånelandskapen när han menar att musikant- och organistsysslan borde upprätthållas av två olika personer. Men i Uppsala och för den delen i de flesta städerna norr om Skånelandskapen var det vanligt att dessa två sysslor upprätthölls av en och samma person.

Domkyrkorådet beslöt att remittera skrivelsen till Friedrich Kraus. Denne inkom med ett svar den 1 maj.¹²⁸ Beträffande lämpligheten av att en enda person samtidigt upprätthåller de tre musikertjänsterna, svarar Kraus att såväl universitetskanslern (med kungens bifall) som konsistoriet och domkyrkorådet ansåg ”at sysslorna här som i Upsala skulle Combineras [...] hwarföre en icke mindre dumhet och enfalldighet kan intagas emedan

123 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, GIII:2, odat. skrivelse från Eriander till borgmästare och råd. Troligtvis tillkommen i slutet av 1760-talet eller i början av 1770-talet.

124 LLA, se härtill *Lunds domkyrkas räkenskaper*, ser. GI.

125 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, HIVa:31.

126 *Lunds domkyrkas arkiv*, AI:6, handlingar, 1762:20/4. Exhib. 1762:24/4

127 Kraus hade redan i slutet av september ansökt om lov att få resa till Jönköping i detta ärende (Ibid., handlingar, 1761:21/9)

128 *Ibid.*

Eriander understår sig at tala på en så hög som säker författning, som sysslornas förening är grundad på”. Här läxas alltså musikantgesällen upp med ett tydligt maktspråk. Sakliga argument utelämnas helt. Den provinsiella musikorganisationen i Skåne utsattes nu för kritik och en uppsvensk praxis kan sägas ha vunnit insteg.

Men även under den resterande delen av detta årtionde yppades flera tillfällen för stadsmusikanterna – både i Malmö och i Lund – att bistå akademiska kapellet med sina resurser. I augusti 1766 skrev director musices ett s.k. ämbetsmemorial till konsistoriet, i vilket han – trots vidtagna stadgeenliga åtgärder – inte kunde sammankalla ett tillräckligt fungerande kapell till kronprinsens besök i staden månaden därpå.¹²⁹ Vissa av kapellisterna uppehöll sig alldeles för långväga från staden under sommarferierna, andra var inte tillräckligt skickliga; Kraus ansåg sig enbart kunna sammankalla en orkester på 8 man. Han bad därför konsistoriet om lov att få hämta förstärkning utifrån. Detta beviljades. Kraus vände sig då till stadsmusikanterna Adler (Malmö) och Eriander (Lund). Den 29 augusti inlämnade Simon Eriander sitt anbud på 30 dl smt, som avsåg enbart medverkan vid den oration som skulle hållas i samband med kronprinsens besök. Dagen efter inkom Adler med sitt kostnadsförslag. För sig själv och tre medmusikanter begärde han 80 dl smt, samt fri skjuts och fri förtäring under de aktuella dagarna. Adlers anbud gällde all tänkbar musikutövning (t.ex. taffel- och serenadmusik) och han framhöll särskilt att ”hwaremot jag, på förbinder mig att icke allenast vid de utsedde öfningar mig inställa utan ock fullgjöra alt hwad mig därwid kan anförtrodt blifwa.”¹³⁰ Detta anbud förmodade Kraus att konsistoriet skulle se som alltför väl tilltaget för att kunna accepteras. Han bad därför i ett andra ämbetsmemorial att konsistoriet skulle uppge en summa som han i sin tur kunde erbjuda Adler, ”då han utan twifwel icke mindre än någon annan lärer wara måhn om at förtiena något”. Kraus ville uppenbarligen själv engagera Adler.¹³¹

I samband med jubelfesten 1768 utsändes en PM i vilket framgår hur man såg på musikens föranstaltande vid större ceremonier.¹³² I promemorian framhålls nödvändigheten av att ”nu foga anstalt till Musiquens upförande: hwarwed i synnerhet pröfwas bör hwem som äger föra Directionen: Huru många Trompettare ifrån Regementet böra införskrifwas: om Pukslagare äfwen bör anmodas: Huru många violer, hautbois, Bazon, Clavesen med mera äro nödiga, och hwar the skola tagas? Huru vocal Musiquen skall försvarligen anställas.” Det föreslogs också att en summa skulle ställas till musikens förfogande ett för allt, såväl för dansen i rektors hus som för promotionerna i kyrkan. Ur konsistoriets protokoll den 4 juni framgår att summan till musiken hade fastställts till 300 dl smt.¹³³ Professorn Wollin

129 LUA, *kansliet, konsistoriets manualhandlingar*, EVIIa:44, 1766. Exhib 27/8

130 *Ibid.*, 1766:29/8,30/8

131 *Ibid.*, 1766:6/9.

132 LUA, *kansliet*, EVIIa:46, 1768. Exhib 12/5

133 LUA, *kansliet*, AI:65, 1768:4/6

hade fått uppdraget att ackordera med stadsmusikanten Adler i Malmö. Denne begärde emellertid 400 dl smt, och ansåg sig under inga omständigheter kunna acceptera ett lägre bud. Adler inlämnade en specificerad räkning i vilken han visade att hans egna kostnader uppgick till 378 dl smt, och därmed skulle hans förtjänst enbart bli drygt 20 dl smt. Adler uppkallades därför till konsistoriesammanträdet och efter visst ackorderande accepterade denne ett arvode på 350 dl smt. Stadsmusikanten Adlers musikantskara uppgick vid detta tillfälle till hela 14 stycken. Dessa skulle svara såväl för musiken i kyrkan som vid balen i rektors bostad, i det s.k Karl XII-huset. Uppenbarligen föredrog universitetet att anlita stadsmusikanten i Malmö; där torde det ha funnits både fler och skickligare musiker än i Lund.

Eriander synes inte ha skördat några större framgångar som stadsmusikant i Lund. Konkurrensen från akademiska kapellet och studenterna å ena sidan, stadsmusikanterna i Malmö å den andra gjorde antagligen hans tillvaro allt annat än guldkantad. Därtill skall läggas att det i Lund aldrig utbildades en stadsmusikanttradition av samma slag som i de omkringliggande handelsstäderna. Därmed kunde Eriander aldrig påräkna något större stöd från myndigheterna. Detta intryck förstärks av en skrivelse som Eriander sände till magistraten troligtvis kring 1770.¹³⁴ I den säger Eriander bl.a. att ”jag uti denna min handtering lider så märkeligit intrång, at jag nödgas en och annan tid till nödigt uppehälle wistas på Landet, samt dymedelst utur stånd satt at kunna hålla tillräckeligit folck at gå Stadsens respective Inwånare till handa med tillräckelig Musique.” Eriander fann tydligen bättre inkomster på landsbygden, men då var hann tvungen att försumma de speltillfällen som gavs i staden. Han ber därför magistraten om hjälp att komma ur detta dilemma, bl.a. genom om anhålla om en årlig fast lön precis som – vilket Eriander framhåller – var vanligt i andra städer. Ansökan avslogs.

Under 1770-talet tycks han ha fört en allt mer tynande tillvaro. Fram till 1770 höll han sig med en eller ett par gesäller samt en lärling. 1771 hade han enbart i lärling i sitt hushåll och de följande åren var han ensam i hushållet. Simon Eriander förblev ogift.¹³⁵ Eriander tycks ha varit den siste stadsmusikanten i Lund.

*

Den förste uttryckligen privilegierade stadsmusikanten i Lund fick sina privilegier bekräftade av generalguvernören på universitetets tillskyndan. Denne musikanter var knuten till universitetet och domkyrkan. Eftersom dessa instanser enbart ansåg sig kunna betala en mindre fast lön, förväntades musikanten genom sitt privilegium på gästabdusspelningar i och utanför Lund på egen hand skaffa sig tillräckliga inkomster för sitt livsuppehälle. Att

134 LLA, *Lunds stadsarkiv, magistraten*, GIII:2, (1664)–1838 u.å.

135 LUA, *magistraten*, HIVa:33–38

söka sådana stadsmusikantprivilegier för musikanten sågs som ett naturligt steg i denna landsända och betraktades på guvernörs/landshövdingenivå som helt okontroversiellt.

Samtidigt grundlades emellertid också en annan organisatorisk ram för stadsmusikantväsendet i Lund än i de omkringliggande handelsstäderna, vilken i hög grad präglades av den speciella administrativa struktur med två jurisdiktioner som universitetets tillkomst förde med sig.

I de omkringliggande handelsstäderna förordnade i regel borgerskapet och magistraten själva sina stadsmusikanter och försåg dem med gästbudsprivilegium inom staden, medan landshövdingen förlänade privilegier som gällde på den omkringliggande landsbygden.

Ett starkt skäl för att inrätta stadsmusikantämbeten i handelsstäderna var borgerskapets ambition att skapa en representativ och välklingande musik i kyrkan, som ärade både Gud och staden. Om detta behövde borgerskapet i Lund dock inte bekymra sig eftersom domkyrkan även fungerade som församlingskyrka i Lund. I den fanns redan musik genom bl.a. universitets- och domkyrkomusikantens försorg.

Uppseendeväckande är borgerskapets svala intresse för att förordna och kanske framförallt avlöna en stadsmusikant. Detta ställdes på sin spets 1735 då landshövdingen mot borgerskapets uttryckliga vilja utnämnde universitets- och domkyrkomusikanten till stadsmusikant i Lund. Borgerskapet slapp dock att betala någon fast lön för denne. Denna borgerskapets avoghet betydde bl.a. att stadsmusikantväsendet i Lund inte fick samma kontinuitet som i andra städer i regionen, och att musikanterna själva fick ansöka om privilegium direkt hos landshövdingen, ibland med stöd från den akademiska jurisdiktionen.

I Uppsala hade borgerskapet samma inställning. Där fanns dock inte någon speciell universitets- och domkyrkomusikant men ett akademiskt kapell som kunde medverka i kyrkomusiken.

Beträffande musiken i den privata sfären (bröllop och gillen) valde borgerskapet i Uppsala att ge ”spelmansprivilegiet” till domkyrkoorganisten i enlighet med den praxis som rådde i det svenska rikets äldre delar. I Lund däremot tycks en sådan lösning aldrig ens ha diskuterats. Här föll det sig naturligt att ansluta till de stadsmusikanttraditioner som funnits i Skånelandskapen sedan dansk tid. Denna praxis var naturligtvis inte heller främmande för borgerskapet, som för egen del, om än för en kortare period, utsåg och privilegierade tre borgare som saknade formell musikerutbildning till gästbudsspelmän. Detta stred emellertid mot den tidens grundläggande syn på närings- och yrkesutövning (skråväsendet), något som bland annat landshövdingen påpekade.

Först på 1760-talet upphörde denna provinsiella musikorganisation i Lund då ledarskapet för det år 1745 grundade akademiska kapellet samt organist- och musikantsysslan kom att läggas hos en och samma person enligt upsaliensiskt mönster.

När det gäller stifts- och universitetsstäderna som stadstyp betraktat, tycks det vara så att ansvaret för den officiella musikutövningen läggs på domkyrka och universitet, medan borgerskapet tydligen inte hade något emot att slippa detta ansvar med vidhängande ekonomiska utgifter. Men i fråga om musikerprivilegier och vilka musiker kategorier som skulle musicera – stadsmusikanter, organister, studenter (akademiskt kapell) med flera – kan uppenbarligen variationer ha förekommit beroende av den praxis som var rådande i den region där staden är belägen. Man kan således inte enbart utifrån själva stadstypen sluta sig till att en viss musikorganisation tillämpades, man måste också se till rådande regionala praxis. I fråga om musik och musikutövning i de svenska (stifts- och) universitetsstäderna under 1600- och 1700-talet kommer sannolikt studier av musiklivet i Greifswald, Dorpat och Åbo att bidra till nya och mer nyanserade insikter.

Summary

In Denmark and northern Germany, the city musician's office had its strongest holds in the coastal trading towns. This was also the case in the southern Swedish provinces of Skåne, which were subject to Danish law until around 1680 and were allowed to maintain Danish traditions in spite of their being politically in Swedish possession since 1658. Furthermore, wealthy burghers with good international connections were to be found in these trading towns.

The city of Lund appears as a different type of town in this region and period: it was an ecclesiastical centre with a cathedral and a cathedral school.

Musical practice seems to have been taken care of mainly by the teachers and pupils at the cathedral school as well as by the cathedral organist. The University of Lund was founded in the 1660's and the city was given the same administrative structure as the other university cities in the kingdom. The musical organization of one of these cities – Uppsala – has been thoroughly investigated by Bengt Kyhlberg, who states that no city musician's office was established in Uppsala. As one of the reasons he indicates the city's complicated administrative structure. But Kyhlberg did not observe that the city musician's office was not as established in the Uppsala region, in the older parts of the Swedish kingdom, as it was in the provinces of Skåne.

The report's main problem is trying to find out the reasons for the establishing of a city musician's office in Lund. The time would seem to link it to the creation of the university, but the comparison with Uppsala shows this an insufficient condition.

The main results can be summarized as follows. The first explicitly privileged city musician in Lund had his privileges ratified by the governor general at the university's instigation. This musician was tied to the university as well as to the cathedral. As these saw themselves able to pay solely a minor fixed salary, the musician was expected to provide sufficient income for his living by himself, through his privilege as a musician at feasts in and around Lund. The musician's applying for the city musician's privileges was seen as a natural step in this part of the country and as completely uncontroversial on the level of the provincial government.

But at the same time, the organizational frame created for the city musician's office in Lund became different from the one in the surrounding trading towns, a frame with two jurisdictions, marked by the special administrative structure that was a consequence of the creation of the university.

In the surrounding trading towns, it was generally the burghers and the borough administrators who by themselves appointed their city musicians and provided them with

the feast-playing privilege within the town, while the county governor provided privileges for the surroundings.

A strong reason for the establishing of the city musician's offices in the trading towns was the ambition on the burghers' behalf of creating a representative and well-sounding music in the church, honouring both God and the town. The burghers of Lund did not have to worry about this, since the cathedral functioned as a congregational church as well, where music already was played, by the university and cathedral musician.

The burghers' cool interest in appointing and perhaps even more in paying a city musician is of great interest. This was carried to an extreme in 1735, when the county governor, against the express will of the burghers, appointed the university and cathedral musician as city musician in Lund. The burghers were not forced to pay him a fixed salary, however. This aversion on behalf of the burghers had consequences such as the fact that the city musician's office did not attain the same continuity in Lund as in other towns in the region, and that the musicians had to apply for the privileges by themselves directly at the county governor's, sometimes with the support of the academic jurisdiction.

The burghers of Uppsala had the same attitude. There was yet no special university or cathedral musician, but an academic chapel, that could participate in church music.

Concerning music in the private sphere (weddings and banquets) the burghers of Uppsala chose to give the musician's privilege to the organist of the cathedral, in accordance with the practice prevailing in the older regions of the kingdom. Such a solution seems not to have been even discussed in Lund, where it was found convenient to attach to the city musician traditions in course in the provinces of Skåne since the danish era.

This practice was, of course, not alien to the burghers, who, even though for a short period, appointed and privileged as feast musicians three burghers who lacked formal musical training. This was contrary to the then prevailing view on the exercise of trade and profession (the guild system), as the county governor among others pointed out.

It was not before the 1760's that this provincial musical organization in Lund ceased, when the leadership of the academic chapel (founded in 1745), the organist's and the musician's duty were bestowed on the same person, in accordance with the Uppsala model.

When it comes to the consideration of the diocesan and university cities as types of cities, it seems that the responsibility for the official musical activity was appointed to the cathedral and the university, while the burghers did not seem to have anything against this loss of responsibility and costs. But when it comes to the musicians' privileges and to the question of which among the different categories of musicians were expected to play, city

musicians, organists, students (academic chapels) etc., variations are obviously bound to appear, depending on the practice in the region the city belongs to. It is thus not possible to define a certain type of musical organization from the type of city, consideration needs to be taken to the prevailing regional practice. Concerning music and musical practice in the Swedish diocesan and university cities during the 17th. and 18th. centuries, new and more nuanced knowledge will surely be attained through studies of the musical life in Greifswald, Dorpat and Åbo.